

אגרת התשובה
אגרת התשובה

(א) אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֹתוֹ תִירְאוּ, וְאֵת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבֹו תִדְבְּקוּן (דברים יג, ה). מִי לֹא יִרְאֶה מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לֶךָ יֵאָתֶה, כִּי בְכָל חֲכָמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתָם מֵאִין כָּמוֹךָ (ירמיה י, ז). סוֹף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמַע, אֵת הָאֱלֹקִים יִרְא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם (קהלת יב, יג).

יִרְאֵת אֱלֹקֵינוּ, יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ לְעַד, יִסוֹד הַתּוֹרָה, מְקוֹר כָּל הַמִּצְוֹת וְהָאֲזֵהֳרוֹת וְהַמּוֹסְרִים, שְׁנֵאמַר (משלי יד, כז): יִרְאֵת ה' מְקוֹר חַיִּים לְסוֹר מִמֶּקְשֵׁי מוֹת. וּמִצְוָה נְאוּה וְחֹמָה נִשְׁגָּבָה, גְּדוּלָה וּבִצּוֹרָה עַד שָׁמַיִם, אֲשֶׁר לֹא תִמוּשׁ כָּל הַיּוֹם מִכָּל נֶפֶשׁ הָאָדָם - יִרְאֵת שָׁמַיִם, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (שם כג, יז): כִּי אִם בִּירְאֵת ה' כָּל הַיּוֹם. וַיִּזְרַח שֶׁמֶשׁ הַיִּרְאָה עַל הַנֶּפֶשׁ וְעַל כָּל מִצְפּוֹנֵיהָ, לְמִשַּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בְּרַעֲיוֹנָהּ. וְזֶה הַדְּבַר יִסוֹד הַנֶּפֶשׁ, שְׁנֵאמַר (ישעיה מו, ח): זָכְרוּ זֹאת וְהִתְאַשְׁשׁוּ, הֲשִׁיבוּ פִּוְשָׁעִים עַל לֵב. וְעֲנִין וְהִתְאַשְׁשׁוּ. הַיְסוּדוֹ, כְּמוֹ: וְאֲשִׁיא יַחֲיִטּוּ (עזרא ד, יב). וַיִּרְאֵה בְּכָל עֵת אֹר הַבּוֹשָׁה עַל-פְּנֵי הָאָדָם, שְׁנֵאמַר (שמות כ, יז): וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאֵתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה (נדרים כ א): זֹו הַבּוֹשָׁה, שֶׁהִיא נִכְרַת עַל-פְּנֵי הָאָדָם. מִלְּמַד, שֶׁהַבּוֹשָׁה מְבִיאָה לַיָּדֵי יִרְאָה. מִכָּאן אָמְרוּ: סִימָן יָפֵה לְאָדָם שֶׁהוּא בִישָׁן.

אֵת ה' אֱלֹקֵיךָ תִירְא אֹתוֹ תַעֲבֹד, וּבֹו תִדְבְּק וּבְשִׁמוֹ תִשְׁבַּע (דברים י, כ). עֲבֹדוּ אֵת ה' בִּירְאָה וְגִילּוֹ בְרַעֲדָה (תהלים ב, יא). עֲבֹדוּ אֵת ה' בְּשִׂמְחָה, בָּאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּה (שם ק, ב). וְהִיָּה כִּי יֵאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם? - וְהַגִּדְתֶּם לְבְנֵיכֶם לֵאמֹר: הָעֲבוּדָה הַזֹּאת, שְׁאָנוּ חַיִּיבִים לְהִיּוֹת עֲבָדֵי הַשֵּׁם, יְהִי

שְׁמוֹ מְבָרָךְ לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, אֲשֶׁר בָּרָא כָּל הַיְצוֹר
 לְעַבְדְּ לְפָנָיו, כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמוֹ וּלְכַבּוֹדוֹ בְּרָאוּ, וְלָנוּ חֵלֶק
 וְנַחֲלָה בְּעַבּוֹדָתוֹ מִכָּל הַגּוֹיִים וְהַלְשׁוֹנוֹת, אֲשֶׁר הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים, לְהִיּוֹת לוֹ לְעַבְדִּים, וְהַעֲבָד חַיִּב לַעֲשׂוֹת
 עֲבוֹדַת רַבּוֹ עֵקֶר מְלֹאכְתּוֹ, וְאִם יַעֲשֶׂה עֲבוֹדַת עֲצָמוֹ עֵקֶר - אֵין
 זֶה מִדַּת הָעֲבָד, אֵין זֶה כִּי אִם רַע לְבוֹ בְּחֻקַּת עֲבוֹדַת רַבּוֹ.
 לְפִיכֵן אָנוּ חַיִּבִּים לַעֲשׂוֹת עֵקֶר מְלֹאכְתָּנוּ - תּוֹרָה וִירָאָה
 וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְהוּא שְׁאֵמְרוּ בְּאֵבוֹת דְּרַבִּי נִתָּן (פכ"ח ה"י): רַבִּי
 יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: הַעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ עֵקֶר וּמְלֹאכְתּוֹ טְפִלָּה,
 עוֹשִׂים אוֹתוֹ עֵקֶר לְעוֹלָם הַבָּא. הִנֵּה הָאִיר פֶּתַח דְּבַרֵּינוּ בְּמִצּוֹת
 הַיְרָאָה וְהַעֲבוֹדָה.

[יוֹם א']

(ב) זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי, אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל כָּל
 יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים (מלאכי ג, כב). הַזְהִירָנוּ הַנְּבִיא עָלֵינוּ
 הַשְּׁלוֹם בַּמִּקְרָא הַזֶּה, לְזַכֵּר דְּבַרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, כִּי הַזְכִּירָה
 מְבִיאָה לְיַדֵּי עֲשִׂיָה, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו, מ): לְמַעַן תִּזְכְּרוּ
 וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי. וּבְגִלָּל הַדְּבָר הַזֶּה יָבוֹא אֵלֵיהֶם הַנְּבִיא
 זָכוֹר לְטוֹב, כְּמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ אַחַר הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי שם):
 הִנֵּה אֲנִכִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת אֵלֵיהֶם הַנְּבִיא לְפָנָי בְּאֵ יוֹם ה' הַגָּדוֹל
 וְהַנּוֹרָא. עַל-כֵּן יֵשׁ עָלֵינוּ לְהַזְכִּיר אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת
 רֵעֵהוּ דְּבַרֵי תּוֹרַת אֱלֹקֵינוּ, יִשְׁתַּבַּח בְּשִׂמְיָם וּבְאֶרֶץ, וְכָל יִשְׂרָאֵל
 עֹרְבִים זֶה בְּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, יז): הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ
 וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֹטֵא. וְעַל הַכֹּל יֵשׁ לָנוּ לְהַזְכִּיר לְחַבְרֵינוּ,
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נִכְשָׁלִים בָּהֶם רַבִּים, וְהַדְּבָרִים הַנִּעְלָמִים מֵעֵינֵי
 רַבִּים, לְחַזֵּק בָּהֶם יָדַיִם רַפּוֹת וְנִכְשָׁלִים אֲזָרוּ חָיִל.

(ג) כָּל-אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיִּב לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בְּשַׁעַת תְּפִלָּה.

ובעל-קרי אינו חייב טבילה כדי להניח תפלין, אלא מתר
 להניחן בלא טבילה. ומי שאין הדבר נוח לו להניח תפלין
 בבית-הכנסת, לכל הפחות יניחם בביתו, ויקרא פרשה
 ראשונה של קריאת שמע. והתפלין צריכין עבוד לשמן.
 ושהיו האזכרות נכתבות לשמן, שיזכר הסופר בשעה שהוא
 כותבן כי האזכרות הוא כותב. ולא יסיח דעתו מן התפלין
 עד שיסלק אותם מעל ראשו ומעל זרועו. ויניח של זרוע
 תחלה, ואחר-כך (ב) של ראש. כשמניח תפלין בראשו
 יניחם במקום שער ולא במצחו, שהוא מקום שאין בו שער.
 והמקיים מצות תפלין, סופו לקיים כל התורה, לפי שהוא
 מקבל עליו על מלכות שמים במצוה זו, ומתוך כך תבוא
 בלבו יראת שמים לבלתי יחטא, שנאמר (שמות יג, ט): והיה לך
 לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיה,
 ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות טו, א): המניח תפלין
 וקורא קריאת שמע - זו היא קבלת על מלכות שמים
 שלמה, והעולם כלו נברא לקבל עליהם על מלכות שמים.
 ומי שאינו מניח תפלין, יש עליו קרוב לשלש מאות ענשין
 בכל שנה, והמניח בכל יום, יש בידו זכיות לאין תכלית.
 אמרו זכרונם לברכה (ראש-השנה יז, א): פושעי ישראל
 בגופן - כגון קרקפתא דלא מנחא תפלין מעולם.

(ד) וכל המתעטף בציצת, קדשתו כפולה מחברו,
 שנאמר (במדבר טו, מ): למען תזכרו ועשיתם את כל
 מצותי והייתם קדשים לאלקיכם. וכן אמרו רבותינו
 זכרונם לברכה בספרי (סו): "והייתם קדשים" - מלמד
 שהציצת מוספת קדשה. וצריך שיהיו החוטין שזורין,

וְשִׁירְחֵק מְקוֹם חוּטֵי הַצִּיצֵת מְשֻׁפֶּת הַטְּלִית, מִזָּה וּמִזָּה,
כְּמֵלֵא קָשֶׁר גּוּדְל, וַיִּזְהַר שִׁיְהִיָּה בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ אַצְבָּעוֹת.

(ה) וְחַיֵּב אָדָם לְקַבֵּעַ מְזוּזָה בְּכָל הַשְּׁעָרִים שֶׁבְּבֵיתוֹ - בֵּין בְּכָל
הַחֲדָרִים, בֵּין בְּכָל הָעֲלִיּוֹת, אֲפִלּוּ עֲשָׂרִים אוֹ יוֹתֵר. וְאָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָּה (מנחות מג, ב): כָּל מִי שֵׁישׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ
וּבְזֵרוּעוֹ, וְצִיצֵת בְּבִגְדוֹ, וּמְזוּזָה בְּפֶתְחוֹ - מִבְּטָח לוֹ שֶׁלֹּא
יִחַטָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ד, יב): וְהַחוּט הַמְּשַׁלֵּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק.

(ו) וְחַיֵּב אָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם. וְאָסוּר לְטַעַם כָּלוּם קֹדֶם
שִׁיתְּפִלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, כה): וְעַבַּדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם
וּבִרְךְ אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְגו' - עֲבוּדָה זוֹ הִיא תְּפִלָּה. וְלֹא
יַעֲשֶׂה מְלֹאכָה קֹדֶם שִׁיתְּפִלֵּל. וְהַמְּשַׁכֵּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ וּמְקַדִּים
לוֹ שָׁלוֹם קֹדֶם שִׁיתְּפִלֵּל - כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּ בָמָה. וְעַקֵּר מִצְוֹת
תְּפִלָּה - שִׁיכּוֹן אֶת לְבוֹ בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, וַיִּטְהַר מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכָּל
עֲסָקָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא, יג): וְלִעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל
נַפְשְׁכֶם - אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָּה בְּסִפְרֵי (שם): אִיזוֹ הִיא
עֲבוּדָה שְׁבִלֵב? הֵוֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּפִלָּה. וַיַּעֲמֵד בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה
בִּירְאָה וּפְחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ב, יא): עֲבַדוּ אֵת ה' בִּירְאָה וְגו'.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָּה (ברכות ל, ב): אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל
אֶלָּא מִתּוֹךְ כְּבֹד רֹאשׁ. וְאִם הִתְפַּלֵּל וְלֹא כֵּוֵן - צָרִיךְ לְחַזֵּר
וְלִהְתְּפַלֵּל. אֲבָל אִם כֵּוֵן לְבוֹ בְּבִרְכָּה רֹאשׁוֹנָה, אֶף-עַל-פִּי
שֶׁפָּשַׁע וְלֹא כֵּוֵן לְבוֹ בְּשָׂר הַבְּרִכוֹת, אֵין צָרִיךְ לְחַזֵּר
וְלִהְתְּפַלֵּל.

וּבְשַׁעַת שִׁשְׁלִיחַ-צְבוֹר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, חַיֵּב לַעֲנוֹת אָמֵן עַל
כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וַיְכּוֹן לְבוֹ בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה, כְּדִי

שִׁידַע עַל אֵיזוֹ בְּרָכָה הוּא עוֹנֶה אָמֵן. וַיֵּשׁ לוֹ בְּזֶה שְׂכָר כְּפוּל,
וְהָרִי זֶה כְּמִי שֶׁהִתְפַּלֵּל שְׁתֵּי פְעָמִים, זו אַחַר זו. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכוּרֹנִם לְבְרָכָה בַּמְדַּרְשׁ: אִם הִתְפַּלֵּלְתָּ וְלֹא כוֹנֵנְתָּ לְבָבְךָ, וְחִזְרַתָּ
וְהִתְפַּלֵּלְתָּ - תִּהְיֶה מִבְּשָׂר שֶׁתְּפַלְתֶּךָ נִשְׁמָעֶת. וְלֹא יִשְׁעָה בְּדַבְרֵי
חֲלִין בְּבֵית־הַכְּנֻסֶת. וְכָל הַמְּסַפֵּר בְּעֶסְקִיו בְּבֵית־הַכְּנֻסֶת כָּל זְמַן
שֶׁשְׁלִיחַ־צְבוּר מִתְפַּלֵּל, הָרִי זֶה חוּטֵא, וְתַחַת בּוֹ גִּיעַרַת
הַבְּרוּרִים, וְגַם כָּל הַקְּהָל חַיִּבִים לְהוֹכִיחוֹ וּלְחַשֵּׁף אוֹתוֹ מִחֻטֵּא
לִשְׁם יִתְעַלֶּה עֲדֵי עֵד, וְכָל הַיְצוּרִים נִבְרָאוּ לְכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה.
וְאִם יִפְנֶה לְבַבְךָ וְלֹא תִשְׁמַע בְּשַׁעָה שֶׁמִּשְׁבַּחִין לְפָנָיו וּמְסַפְּרִין
תְּהִלּוֹתָיו וְעֻזּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו - אֵיךְ הַכְּבוֹד וְאֵיךְ הַמּוֹרָא? אֵף כִּי
הַמְּסַפֵּר בָּעֵת הַהִיא שִׁיחַת חֲלִין, גְּדוּל עוֹנוֹ מִנְשׂוּא.

וְחַיֵּב אָדָם לְהִשְׁכִּים לְבֵית־הַכְּנֻסֶת. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֹנִם
לְבְרָכָה (ע"י ברכות ה, א): כָּל הַמְּשַׁכֵּם וּמַעְרִיב לְבֵית־
הַכְּנֻסֶת מֵאַרְיֵף יָמִים. וְעוֹד אָמְרוּ (ברכות מז, ב): הַנִּמְנָה מֵעֲשָׂרָה
רֵאשׁוֹנִים, נוֹטֵל שְׂכָר כְּנֶגֶד כָּלָם. וְהַהוֹלֵךְ בְּקֶרֶב וְעָרַב לְבֵית־
הַכְּנֻסֶת בְּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּבֵית־הַמְּקֻדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר
(תהלים פד, ה): אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ, עוֹד יִהְלֹךְ סֶלָה (מד"ר דברים פ"ו,
ב). וְהָאוֹהֵב לֵילֵךְ לְבֵית־הַכְּנֻסֶת, אוֹהֵב לְהַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא,
שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם ב): מֶה יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ ה' צְבָאוֹת.

וּבְשַׁעָה שֶׁאָדָם קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמִגִּיעַ לְפָסוּק: וְאֵהָבְתָּ
אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל
מְאֹדְךָ, יַעֲלֶה עַל לְבָבוֹ מֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֹנִם לְבְרָכָה
(ברכות נד, א): "בְּכָל נַפְשְׁךָ" - אֶפְלוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, וַיִּשְׁעֶבֶד
אֶת נַפְשׁוֹ לִשְׁם יִתְבָּרֵךְ, וַיִּגְמַר בְּמַחְשַׁבְתּוֹ לְמַסַּר נַפְשׁוֹ עַל
קִדְשַׁת הַשֵּׁם וְלַהֲרֹג עָלָיו - וְתַחֲשֹׁב לוֹ לְצַדִּיקָה כְּאִלוֹ נְהַרְג

עַל קִדְשַׁת הַשֵּׁם. וְנִגְלָה לָנוּ זֶה הַסּוּד מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בַּסְּפָרִי
 (דברים פ' ואתחנן): "בְּכָל נִפְשֶׁךָ" - זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהלים מד, כג):
 כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם - וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהִרְגֵךְ בְּכָל
 יוֹם? אֵלָּא אֵלּוּ הַצְּדִיקִים, שֶׁמַּעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאֵלוֹ
 נִהְרָגִין בְּכָל יוֹם.

ז) וְחַיֵּב אָדָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז, יב): וְהָיָה
 עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשֻׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם
 אֹתָם, וְנֶאֱמַר (שם ה, א): וְלִמְדַתֶּם אֹתָם וְשִׁמְרַתֶּם לַעֲשׂוֹתָם, וְאָמְרוּ
 רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה (פאה פ"א מ"א): תִּלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֶם.
 וְאָמְרוּ בַּסְּפָרִי: כִּשֵּׁם שֶׁתִּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכָּל הַמַּצּוֹת, כִּן
 עֲנֵשׁ בְּטוֹל הַתּוֹרָה גָּדוֹל מִשָּׂאֵר עֲבֵרוֹת. וּמְצִינוּ בְּבֵית רֵאשׁוֹן,
 שְׁוֹתֵר הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עַל עֲבוּדָה זָרָה וְעַל גְּלוּי עֲרִיּוֹת,
 וְשִׁפְיכוֹת דָּמִים, וְלֹא וְתֵר עַל עוֹן בְּטוֹל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט.
 יא"ג): מִי הָאִישׁ הַחָכֵם וַיִּבֶן אֶת זֹאת וְאֶשֶׁר דִּבֶּר פִּי ה' אֵלָיו
 וַיִּגְדֶּה, עַל מָה אֲבִדָה הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר ה' עַל עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי
 אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיָּהִם (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז), וְהָרוּצָה לְהִנָּצֵל מִן הָעֲנֵשׁ
 הַמֵּר וְהָעוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה, יִתְעַסֵּק בְּצִרְכֵי הַתְּלַמִּידִים וְהַרְבָּנִים
 הַלּוֹמְדִים לְשֵׁם שָׁמַיִם, וַיַּעֲזֹר בְּשִׁכּוּרוֹת הַרְבָּנִים, כְּדִי שִׁיעֲמָדוּ
 בְּעִירוֹ וַיְהִיו עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה עַל-יָדוֹ. וּפְרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם
 לְבִרְכָה בַּסְּפָרִי, כִּי זֶה הוּא מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ג, יח): עֵץ
 חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ - 'לְלוֹמְדֶיהָ' לֹא נֶאֱמַר, אֵלָּא
 'לְמַחְזִיקִים בָּהּ', שֶׁהֵם מַחְזִיקִים יְדֵי הַתְּלַמִּידִים וְהַרְבָּנִים.

כְּשֶׁבְנֵי-אָדָם פּוֹסְקִין מִמְּלֹאכְתָם וּמַעֲסִקִיָּהן וְהוֹלְכִין
 לְבַתִּיָּהֶן, אוֹ יוֹשְׁבֵין בְּקִרְנֹת, וְהֵם בְּטִלִּים
 אוֹ מְשִׁיחִים בְּדַבָּרִים בְּטִלִּים - רָעַתָם רַבָּה וְחַטָּאתָם כְּבִדָּה

מאד, לפי שהם מבזים את התורה, שאלו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה - למה לא ישיבו רגליהם לבית הספר ללמד הלכות, או קורא מקרא או סדור התפלות? הלא האדם זריז ואץ ברגליו למלאכתו ולעסקיו, ויודע כי הכל הבל, ואיך ישכח חיי העולם הבא ולא יתן להם חלק ביום מן הימים או שעה מן השעות, אף בעת שהוא בטל ממלאכתו. ובל יאמר בלבבו: עת לעשות לה', לקרא בתורה ולתנות צדקות השם! - אשם הוא, אשם אשם לה'. על-כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין טז, א). כי זה שאמר הכתוב (במדבר טו, א): כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, הכרת תפירת הנפש ההוא עונה בה, כי זה על כל מי שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, שהוא בזה את דבר ה'. על-כן חייב כל אדם לתקן מקום בביתו, וישים לו שם הלכות או תלים או סדור תפלות, וכאשר יפנה מעסקיו ומדי עברו ממלאכתו יסור שמה לשנות או לקרות.

וגם בתקנה הזאת יפליא עצה על נפשו לחשוף נפשו מני שחת, ויחשב על קצו ויבין אחריתו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות פי"ג מ"א): הסתפל בשלשה דברים, ואי אתה בא לידי עברה: דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן את החשבון. גם יכין את לבו בעת ההיא ויקרא דברי הספר הזה. ואם יראה כי הוא מקים את כל תקף דברי הספר הזה - ישמח לבו ויגל כבודו, והיה כי יאשם לאחת מאלה - והתודה אשר חטא עליה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת קנג, א): ישוב היום שמה ימות למחר, ונמצאו כל ימיו בתשובה, שנאמר (קהלת ט, ח): בכל עת יהיו בגדיך לבנים

וְשָׁמַן עַל רֵאשֶׁף אֶל יַחְסָר. וְטוֹב וְנִכּוֹן שְׂיִקְנֶס כָּל אָדָם עֲצָמוּ
בְּפִשׁוּט אוֹ בְּמַחְצָה, עַל כָּל יוֹם וְיוֹם שְׂיִפְשַׁע מַלְכַת לְבֵית-
הַכְּנֶסֶת וְאֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁם לוֹ סֵפֶר אֶחָד מִסְפְּרֵי הַקֹּדֶשׁ.

[יום ב']

(ח) וְחַיֵּב אָדָם לְדַרֵּשׁ טוֹב לְעִמּוֹ וְחֻבְרָיו בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא
אוֹהֵב וְדוֹרֵשׁ טוֹב לְנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, יח) : וְאֶהְבֶּתָ לְרֵעֶךָ
כְּמוֹךָ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) : "וְאֶהְבֶּתָ
לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" - זֶה כָּלֵל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, שְׁעַל-יְדֵי הַשְּׁלוֹם מְקִימִין
יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה (תו"כ בחוקותי כו) :
שָׁקוּל הַשְּׁלוֹם כְּנֶגֶד הַכֹּל. וְעַל-כֵּן אָנוּ אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה (ברכת יוצר) :
עֲשֵׂה שְׁלוֹם וּבוֹרָא אֶת הַכֹּל. וּתְפִלַת הַצְּבוּר נִשְׁמַעַת, כְּשֶׁהֵן
בְּשְׁלוֹם. וְכָל דְּרָכֵי הַתּוֹרָה מְבִיאֹת לְיַדֵּי שְׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג
י"ז) : וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם. וְיִשְׂרָאֵל אוֹהֵבֵי שְׁלוֹם הֵם, וְהַקְּדוּשָׁ-
בְּרוּךְ-הוּא בִּרְכָם בְּשְׁלוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁלוֹם מַחְזִיק כָּל הַבְּרָכוֹת,
שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, יא) : ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם. עַל-כֵּן נִקְרְאת
כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל "שׁוֹלְמִית", וְאָמוֹת הָעוֹלָם נִקְרְאוּ "שׁוֹנֵא שְׁלוֹם",
שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכ, ו) : עַם שׁוֹנֵא שְׁלוֹם.

וְחַיֵּיבִים יִשְׂרָאֵל לְבָרוּר אֲנָשִׁים בְּרוּרִים, שְׂיִטְּלוּ שְׁלוֹם בֵּין
אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אָדָם לְחֻבְרוֹ, שְׂיִהֵא בִידָם כַּח
לְכַף וּלְהַכְרִיחַ בְּנֵי-אָדָם עַל הַשְּׁלוֹם. וְיִהְיוּ אוֹתָם הַבְּרוּרִים
אֲנָשִׁים שְׂמִיחִים, שְׂיִוָּדְעִים לְפִיִּס וּלְרִצּוֹת בְּנֵי-אָדָם, לְהַטִּיל
שְׁלוֹם, וְלֹא יִהְיוּ כְּעַסְנִים וְרִגְזָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו, יח) : אִישׁ
חֲמָה יִגְרֶה מְדוּן, וְנֶאֱמַר (שם שם א) : מַעֲנֶה רַךְ יִשִּׁיב חֲמָה.
וְאָמְרוּ בַּתְּלִמוּד (תענית כב, א) עַל הַמְּטִילִים שְׁלוֹם : גְּבַרֵי בְּדִיחֵי
אֲנִין וּמְשׁוֹיֵנֵן שְׁלָמָא. וְאָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה (שם) עַל

הַאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שֶׁהֵם מְטִילִים שְׁלוֹם בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב,
כִּי מִבְּטַח לָהֶם שֶׁהֵם בְּנֵי הָעוֹלָם הַבֶּא.

(ט) וַיִּזְהַר אָדָם שְׁלֵא יִקְלַל חֲבֵרוֹ וְלֹא יִקְלַל אֶת עַצְמוֹ, לֹא
בִשְׁם וְלֹא בְכַנּוּי, שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ אֶת עַצְמוֹ בְּכָל
הַכַּנּוּיִים חַיֵּב מִלְּקוֹת. וְזֹאת מִן הָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁבַתּוֹרָה,
שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כח, נח"נט): אִם לֹא תִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה וְהַפְּלֵא
ה' אֶת מִכְתָּף. וּפְרָשׁוֹ חֲכָמִים: "אִם לֹא תִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת
לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם" - שְׁלֵא תִזְכְּרֶהוּ עַל מֵה שֶׁהִזְהַרְתָּ שְׁלֵא
לְהִזְכִּיר, שֶׁכָּבֵד הַזְהִירָה תּוֹרָה שְׁלֵא יִקְלַל אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כב, כז): אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל וְנָשִׂיא בְעַמֶּךָ לֹא תֹאֵר,
וְנֶאֱמַר (ויקרא יט, יד): לֹא תִקְלַל חֵרֶשׁ וְגו', וְאָמְרוּ חֲכָמִים (סנהדרין
סו, א): הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, שֶׁאֲסוּר לְקַלְלוֹ. וְלֹא חַיִּבָה הַתּוֹרָה
מִלְּקוֹת עַל הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁיִּקְלַל אוֹתוֹ בִשְׁם אוֹ
בְכַנּוּי. וַיִּזְהַר אָדָם כְּשֶׁהוּא רוֹצֵה לְאַמֵּת אֶת דְּבָרָיו וְאוֹמֵר:
דָּבָר זֶה אֱמֶת הוּא, כִּהּ יוֹשִׁיעֵנִי ה'! לֹא יֹאמֵר כֵּן, אֲלֵא דָבָר
אֱמֶת, לְפִי שֶׁזוֹ שְׁבוּעָה הִיא, וְנִקְרְאת "שְׁבוּעַת הָאֵלֶּה".

(י) וַיִּזְהַר אָדָם, שְׁלֵא יִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם לְבַטְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י, כ):
אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא, וּפְרָשׁוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה בְּסֹדֵר
"קְדָשִׁים תִּהְיוּ", כִּי בֹא הַכְּתוּב הַזֶּה לְהִזְהִיר שְׁלֵא יִזְכִּיר אָדָם
שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטְלָהּ. וְהַמְזַכֵּיר אֶת הַשֵּׁם אוֹ אֶת הַכַּנּוּי, צָרִיף
לְהִזְכִּירוֹ בְּאִמָּה וּבִירְאָה. וְאוֹתָם שְׂאִינָם מְזַכֵּרִים אֶת הַשֵּׁם
בְּאִמָּה וּבִירְאָה, אִינָם יוֹדְעִים אֶת הַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, ג):
יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עִמִּי לֹא הִתְבוֹנֵן. וְכֵן פְּרָשׁוֹ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֹנָם
לְבִרְכָה בּוִיקְרָא רַבָּה. וַיִּזְהַר אָדָם שְׁלֵא יִזְכִּיר הַשֵּׁם אוֹ אֶת

הַפְּנוּי אֶלֶּא בְּיָדַיִם נְקִיּוֹת וּבְמָקוֹם נְקִי, וְאִם אֵינּוּ יוֹדְעֵ אִם
הַמָּקוֹם נְקִי אִם לֹא, אֶל יִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁפָּרְשׂוּ חֲכָמֵינוּ
בְּבִרְכוֹת (כַּה, א). וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה (שֵׁם כַּה, ב): כִּי
דָבָר ה' בָּזָה (במדבר טו, לא) - זֶה הַמְּזַכֵּר דְּבַר־תּוֹרָה בַּמְּבוֹאוֹת
הַמְּטַנְפוֹת.

(יא) וְאִסּוּר לְאָדָם לְהִסְתַּכֵּל בְּאַשְׁת־אִישׁ מִן הַתּוֹרָה,
שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו, לט): וְלֹא תַתּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי
עֵינֵיכֶם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה (תנחומא שלח טו): לְבֹא
וְעֵינָא תְרִי סְרִסוּרֵי דְחֻטָּאָה נִינְהוּ. וְאִסּוּר לְהִסְתַּכֵּל אֶפְלוּ
בְּאַשָּׁה פְּנוּיָה מִדְּבַרֵי קְבָלָה - "בְּרִית כְּרַתִּי לְעֵינַי וּמָה
אֶתְבוֹנֵן עַל בְּתוּלָה" (איוב לא, א).

וְכָל הַמְּסַתְּכָל בְּאַשְׁת־אִישׁ, מִכְּשִׁיל כַּח יִצְרוֹ הַטּוֹב וְהוֹדוֹ
נְהַפֵּךְ עָלָיו לְמִשְׁחִית, שֶׁכֶּף אָמְרוּ חֲכָמִים (סנהדרין צב, א):
הַמְּסַתְּכָל בְּעֵרִיּוֹת, קָשְׁתּוֹ נִנְעָרַת. וְאִשֶּׁר לֹא יִשָּׂא עֵינָיו אֶל
אַשְׁת־אִישׁ, זוֹכָה וְתַחֲזִינָה עֵינָיו בְּנַעַם ה', מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה,
חֶלֶף עֲבוּדָתוֹ אִשֶּׁר לֹא זָן עֵינָיו בְּמַרְאֵה הָאִסּוּר, שֶׁכֶּף אָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה: כָּל הַכּוֹבֵשׁ עֵינָיו מִן הָעֵרִיּוֹת,
זוֹכָה וּמִקְבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג, טו): וְעַצֵּם עֵינָיו
מִרְאוֹת בָּרַע, וְנֶאֱמַר אַחֲרָיו: מֶלֶךְ בִּפְּיּוֹ תַחֲזִינָה עֵינֶיךָ.

וְאִסּוּר לִגַּע בְּאַשְׁת־אִישׁ, בְּיָדֶיהָ אוֹ בְּפָנֶיהָ אוֹ בְּכָל דְּבַר
מֵאַבְרִיָּה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח, ו): אִישׁ אִישׁ אֶל
כָּל שְׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרָבוּ. וְכֵן הִלְכָה בְּרוּרָה, שֶׁהִקְרִיבָה הַזֹּאת
הִיא הַנְּגִיעָה בְּיָדֶיהָ אוֹ בְּפָנֶיהָ אוֹ בְּכָל דְּבַר מֵאַבְרִיָּה כְּדִי לְהַנּוֹת
מִן הַנְּגִיעָה, וְזֹאת מִן הָעֲבֻרוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁבַתּוֹרָה. וּמִתְבָּרַר

בְּמִסְכַּת סְנֵה־דְרִין (ער. ב), כִּי רָאִי לְאָדָם שִׁיהָרַג וְאֵל יַעֲבֹר עַל זֶה. וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחֻכְמָתוֹ (קהלת ו, כו): וּמוֹצֵא אֲנִי מִרַמְּמוֹת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוּדִים וְחַרְמִים לְבָהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ וְגו'.

וְאָסוּר לְאָדָם לְהִרְהֹר בְּאִשָּׁה מִן הַתּוֹרָה, וְאִפְלוּ הִיא פְּנוּיָה. וְחֻמּוֹר הִרְהוּר הַפְּנוּיָה מִמַּגָּעָה, לְפִי שֶׁעַל הַהִרְהוּר עוֹבֵר בְּלֹא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג, י): וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע, וּפְרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה (עבודה זרה כ, ב), שֶׁלֹּא יִהְרֹר אָדָם בַּיּוֹם וַיָּבֹא לְיַדֵּי טְמֵאָה בְּלִילָה.

יב) וַיִּזְהַר אָדָם שֶׁלֹּא יִדְבֹר לְשׁוֹן הָרָע, שֶׁכֵּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים (ערכין טו, ב): כָּל הַמְּסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, כְּאִלוּ כּוֹפֵר בְּעֵקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ה): אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבִּיר שִׁפְתֵינוּ אֶתְנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ. וְכֵן אָסוּר לוֹ לְאָדָם לְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, א): לֹא תִשָּׂא שִׁמְעַ שׂוֹא. וְאָמְרוּ חֲכָמִים (סוטה מב, א): אַרְבָּעָה כִּתּוּת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה, וְאִלוּ הֵן: פֶּת לַצִּיִּים, פֶּת חֲנֻפִים, פֶּת שְׁקָרִים, פֶּת מְסַפְּרֵי לְשׁוֹן הָרָע. וַיִּזְהַר אָדָם שֶׁלֹּא יִדְבֹר אֶחָד בְּפִהּ וְאֶחָד בְּלֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לה, טו): נִצֹר לְשׁוֹנְךָ מִרָע וּשְׁפִתֶיךָ מִדְּבַר מְרָמָה. וַיִּזְהַר אָדָם מִן הַרְכִּילוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִלֵּךְ רֹכִיל בְּעַמֶּיךָ.

יג) וְחִיב אָדָם לְהִיּוֹת רַחֲמָנִי, וְאֵל יִהְיֶה צַר-עֵין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו, ז): לֹא תֵאֱמָץ אֶת לְבַבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחִיךָ הָאֶבְיּוֹן.

יד) וַיִּזְהַר אָדָם מִן הַגְּאוּהָ וּגִסּוֹת הָרוּחַ, שֶׁאָדָם שִׁישׁ בּוֹ גְּאוּהָ נִקְרָא תּוֹעֵבָה לְפָנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו, ה): תּוֹעֵבַת ה' כָּל גְּבַה לֵב, וְנֶאֱמַר (דברים יז, כ): לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ

מֵאַחֲיוֹ, וְנֹאמַר (שם ת, יד) : וְרַם לְבַבְךָ - וְשִׁכַחַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ.

(טו) וַיִּזְהַר אָדָם שְׁלֵא יִשְׁנָא אֶת חֲבֵרוֹ, שְׁנֹאמַר (ויקרא יט, יז) :
 לֹא תִשְׁנָא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרֹנִם
 לְבִרְכָה (יומא ט, ב) : בֵּית שְׁנֵי הָיָה שֵׁם תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,
 וּמִפְּנֵי-מָה חָרַב? מִפְּנֵי שִׁנְאָת חֲנָם שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם. שִׁנְאָת
 חֲנָם מְבִיָּאָה אֶת הָאָדָם לְיַדֵּי עֲבֵרוֹת שְׁבִתּוֹרָה. וְאָמְרוּ
 חֲכָמֵינוּ זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) : וְאֵהֲבַת לְרַעַף
 כְּמוֹךָ - זֶה כָּלֵל גְּדוֹל בַּתּוֹרָה, שְׁעַל-יַדֵּי אֵהֲבַת הַחֲבֵרִים
 וְהַשְּׁלוֹם מִקִּימִין יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה.

[יום ג']

(טז) רַבִּים חוֹשְׁבִים, כִּי לֹא תֵאבֹד הַנֶּפֶשׁ בְּהִמָּנַע מִן הַטּוֹב
 וּבַחֲשֵׁף מִן הַיָּשָׁר, וְלֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבִּינוּ כִּי הַמַּעֲלִים
 עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה, רָעָתוֹ רַבָּה וְחֻטְאָתוֹ כִּי כְּבֹדָה מְאֹד.

אֲמָנָם הַגָּזֵל מִן הָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת, וְעוֹן הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן
 הָעֵנִי גְדוֹל מִן הַגָּזֵל, שְׁנֹאמַר (יחזקאל טו, מט) : הִנֵּה זֶה הָיָה
 עוֹן סֹדִם אַחֻתְךָ, גָּאוֹן שְׁבַעַת לָחֶם וְשִׁלוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ
 וּלְבִנוֹתֶיהָ, וַיֵּד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחֲזִיקָה - אֶף-עַל-פִּי שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי
 סֹדִם אַנְשֵׁי חָמֶס, כְּמוֹ שְׁנֹאמַר (בראשית יג, יג) : וְאַנְשֵׁי סֹדִם רָעִים
 וְחֻטְאִים, שֵׁם הַכְּתוּב רֵאשׁ עוֹנִם אֲשֶׁר לֹא הִחֲזִיקוּ יַד עָנִי
 וְאֶבְיוֹן. וְנֹאמַר (דברים טו, ט) : הַשֹּׁמֵר לֶךָ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ
 בְּלִיעֵל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶךָ
 בְּאַחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ, וְקָרָא עָלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ
 חֻטָּא - הִנֵּה נִקְרָא צַר-עֵין, בְּלִיעֵל - הַשֵּׁם הָרַע מִשְׁמוֹת
 הַרְשָׁעִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּנִבְל (שמואל-א כה, כה) : אֵל נָא יִשִּׁים אֲדֹנָי

אֶת לְבוֹ אֶל אִישׁ הַבְּלִיעַל הַזֶּה עַל נָבֶל, כִּי כִשְׁמוֹ כֵּן הוּא.
 וּפְרָשׁוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבָרְכָה בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (פְּרָשָׁה נג), כִּי
 נִקְרָא בְּלִיעַל מִפְּנֵי שֶׁהִיא צַר-עֵינַי, שֶׁנֶּאֱמַר לְעַבְדֵי דָוִד (שְׁמוּאֵל-א
 שֵׁם י"א): וְלִקְחָתִי אֶת לַחְמִי וְאֶת מִימֵי וְאֶת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טִבַּחְתִּי.
 וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבָרְכָה (כְּתוּבוֹת סח, א): כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו
 מִן הַצְּדָקָה, כְּאֵלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה. וּמִצּוֹת יִרְאֵת
 שְׁמִים - לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְלִקְחַת מִצּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים לד, יב-טו):
 יִרְאֵת ה' אֶלְמַדְכֶם. מִי הָאִישׁ הַחֲפִץ חַיִּים וְגוֹ'. [טוֹב עֵינַי הוּא
 יְבָרְךָ, כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לְדָל (מְשָׁלִי כב, ט)]. וְנֶאֱמַר (שֵׁם יג, יג): וִירָא
 מִצּוּהַ הוּא יִשְׁלָם.

רַבִּים יוֹדְעִים חַיִּיב מִצּוֹת הַצְּדָקָה וּשְׂכָר פְּעֻלָּתָהּ - וְלֹא
 יָדְעוּ פְּרִשְׁת גְּמִילוֹת חֲסָדִים. וְאִמַּת הַדָּבָר וַיִּצִיב
 וְנִכּוֹן, כִּי יֵשׁ אָדָם הַחֲזִיק יָדוֹ בְּגְמִילוֹת חֲסָדִים, וְאִם דָּל הוּא
 וְאֵין יָדוֹ מִשְׁגָּת - וַיִּשֶׂם בַּיָּם יָדוֹ וּבִנְהָרוֹת הַצְּדָקָה יִמִּינוּ,
 בְּלֹא כֶסֶף וּבְלֹא מַחִיר, וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִלְבֹּשׁ צְדָקָה כְּשֶׁרִין,
 וּבְאִמְרֵי פִּיו הָיוּ יִהְיֶה רַב פְּעֻלִים, וַיִּגְדִּיל וַיֵּאדִיר מַעֲשִׂים
 טוֹבִים, גְּדוֹלִים מִן הָאֲדִיר אֲשֶׁר בְּנְדִיבִים וּמִן הַמְּפֹזְרִים
 וְנוֹתְנִים לְצְדָקָה.

וְזֶה מַעֲשֵׂה גְמִילוֹת חֲסָדִים:

יְדַבֵּר עַל לֵב הָעֲנִי, וַיְהִי דְבָרָיו נְחַת-רוּחַ לְאֲבִיוֹן, וַיִּנְחַמְנוּ
 מִמַּעֲשָׂיו וּמִמַּעֲצָבוֹן יָדָיו, וַיִּכְבְּדוּהוּ וַיִּנְשְׂאוּהוּ, וַיִּכְרֹ
 מִדְּבָרָיו כִּי עָגְמָה נִפְשׁוֹ לְאֲבִיוֹן. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבָרְכָה
 (כְּבֹא כְּתוּבָא ט, ב): הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לְעֲנִי מִתְבָּרַךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְהַמְּפִיֵּסוֹ
 בְּדְבָרִים מִתְבָּרַךְ בְּאַחַת-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיָּה נח, י): וְתִפְקַ
 לְרַעַב נִפְשָׁךְ. וְהוּא עֲנִין הַפִּיֹס בְּדְבָרִים, וְהִרְאוֹת לוֹ הַרְצוֹן

הטוב בנפש חפצה. וראה בפרשה באר היטב, כי שכרו הרבה
מאד מעושה הצדקות, וברכותיו רבות ונכבדות ממנו.

והשני - ילֹוה לְעַנִּי לְטוֹב לוֹ, לְהִרְחִיב לוֹ. ונאמר (תהלים
קיב, ה): טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמְלוֹה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכוּרָנָם לְבִרְכָה (שבת סג, א): גְּדוֹל הַמְּלוֹה לְפָנָי מִן הָעוֹשֶׂה
צְדָקָה.

והשלישית - נוֹתֵן לוֹ עֵצָה וְדָבָר לְרוּחָתוֹ וְהַצְלָתוֹ, וְיִטַּל
שָׂכָר עַל פְּרֵי הָעֵצָה וְנַחֲת־רוּחַ שְׁעֵשָׂה לוֹ,
כִּי הָאָדָם שָׂמַח בְּהַפִּירוֹ אֶהֱבֵת חֲבֵרוֹ הַנְּאֻמָּנָת לוֹ,
בְּהַשְׁגִּיחוֹ עַל אֲרֻחוֹתָיו מִחֲלוֹנוֹת רְצוֹנוֹ הַטּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר
(משלי כו, ט): שָׁמֵן וְקִטְרֵת יִשְׂמַח לֵב, וּמֵתֵק רֵעֵהוּ מֵעֲצַת נֶפֶשׁ.

והרביעית - יִשִּׁית עֲצוֹת לְפָנָי רַבִּים לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וְחֶסֶד,
וְיִקְבַּל שָׂכָר עַל הָרַבִּים אֲשֶׁר הִצְדִּיק וְעַל הַנִּפְשׁוֹת
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה, וְיִשְׁתַּכַּר עַל הַצְדָּקָה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל-יָדוֹ, כְּמוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לב, ח): וְנִדְיֵב נְדִיבוֹת יַעֲץ וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוּם.
וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבִרְכָה (ככא בתרא ט, ב): גְּדוֹל הַמַּעֲשֶׂה יוֹתֵר
מִן הָעוֹשֶׂה, וְזֶהוּ שְׂכָתוֹב (מיכה ו, ח): וְאֶהֱבֵת חֶסֶד. וּמִן הַדֶּרֶךְ
הַזֶּה - אֲשֶׁר יִשְׁבַּח כָּל הָאָדָם, כָּל עֲשֵׂה הַטּוֹב וְכָל מִיִּטְיָבִי צָעַד,
לְחִזְק יָדָם לְמַעַן יֵאָחֲזוּ דַרְכָם וְיִוְסִיפוּ [אִמְץ]. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכוּרָנָם לְבִרְכָה בַּמְדָּרָשׁ (שיר-השירים פ"ה): אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עֵר - "אֲנִי
יִשְׁנָה" בַּגְּלוּת מִן הַצְדָּקָה מִבְּלִי יְכַלֵּת, "וְלִבִּי עֵר" לַגְּמִילוּת
חֲסָדִים.

(יז) שְׁבוּעַת-שָׂקָר הוֹקֵשָׂה לְעִבּוּדָה זָרָה. וְאַחַר שֶׁהִזְהִירָה
הַתּוֹרָה בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְרוֹת עַל עִבּוּדָה זָרָה, הִזְהִירָה עַל

שְׂבוּעַת שְׂוֹא. וְנֹאמֵר בְּעִבּוּדָה זָרָה (דברים ד, כד) : כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ
 אִישׁ אֹכְלָה הוּא אֶל קָנָא, לֹמֵר: אֶף-עַל-פִּי שְׂאֵנִי רַחוּם
 וְחַנוּן, כּוֹעֵס אֲנִי עַל עֹבְדֵי עִבּוּדָה זָרָה, וְנֹאמֵר עַל שְׂבוּעַת
 שֶׁקֶר (שם לה, ז) : וְנִקָּה לֹא יִנָּקֶה, לֹמֵר: אֶף-עַל-פִּי שְׂאֵנִי מִנִּקָּה
 לְשָׁבִים בְּשָׂאֵר עֲבֻרוֹת, אֵינִי מִנִּקָּה הַנִּשְׁבַּע לְשֶׁקֶר.

הַעֹבֵד עִבּוּדָה זָרָה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, שֶׁנֹּאמֵר (ויקרא כ, ג) :
 כִּי מִזִּרְעוֹ נָתַן לְמֶלֶךְ, לְמַעַן טַמֵּא אֶת מְקֹדְשֵׁי
 וּלְחַלֵּל אֶת שֵׁם קֹדֶשׁי. וְהַנִּשְׁבַּע שְׂבוּעַת שֶׁקֶר מְחַלֵּל אֶת
 הַשֵּׁם, שֶׁנֹּאמֵר (שם יט, יב) : וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְּשֵׁמִי לְשֶׁקֶר וְחַלֵּלְתָּ
 אֶת שֵׁם אֱלֹקֶיךָ אֲנִי ה'. וְכִשְׁבִּית־דִּין מְחַיְבִין שְׂבוּעָה עַל
 הָאָדָם, וְהוּא יוֹדֵעַ בְּעֵצְמוֹ שְׂאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁבַּע
 בְּאֵמֶת - אֲסוּר לוֹ לֹמֵר "אֲנֹכִי אֲשַׁבַּע" בְּכֹדֵי לְאִים חֲבֵרוֹ
 לְהַתְפַּשֵּׁר עִמוֹ, שֶׁכֵּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרֹנָם לְבִרְכָה
 בְּמַכְלֵתָא (בחדש פ"ז) : מִנֵּיִן שְׁלֵא יִקְבַּל עָלָיו לְהַשְׁבַּע? שֶׁנֹּאמֵר
 (שמות כג, א) : לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹקֶיךָ לְשׂוֹא, וְלִשׁוֹן קְבֻלָּה
 הוּא, כְּמוֹ: לֹא תִשָּׂא שִׁמְעַ שְׂוֹא (שם כג, א), שֶׁתִּרְגְּמוּ: לֹא
 תִקְבַּל שִׁמְעַ דְּשֶׁקֶר.

הַמְּלֻשֵׁינִים, וְהַמְּסוּרוֹת, וְהַנּוֹתְנִים חֲתִיתָם בְּאַרְץ חַיִּים,
 יוֹרְדִים לְגִיהֵנָם וְנִדְוֹנִים שָׁם לְדוּרֵי דוֹרוֹת.

(יח) הַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין לוֹ
 חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין תְּשׁוּבָתוֹ תְּשׁוּבָה עַד שִׁירְצָה
 אֶת חֲבֵרוֹ.

(יט) וְאֲסוּר לְצַעַר כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין בְּדַבְרִים בֵּין
 בְּמַעֲשֵׂה, שֶׁנֹּאמֵר (ויקרא כה, יז) : לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ,

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה (כבא מציעא נח, ב) : בְּאוֹנָאת דְּבָרִים
הַפְּתוּב מִדְּבַר. וּלְשׁוֹן אוֹנָאָה - לְשׁוֹן צַעַר, שְׁנֵאמַר (ישעיה מט,
נז) : וְהֵאֱכַלְתִּי אֶת מוֹנִיךְ אֶת בְּשָׂרָם. כְּשִׁמְזֵהִיר הַפְּתוּב עַל
אוֹנָאת מָמוֹן, הַזְכִּיר שֵׁם 'מִקָּח וּמִמְכָּר', שְׁנֵאמַר (ויקרא כה, יד) :
וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל תּוֹנוּ אִישׁ
אֶת אָחִיו. וְאִם הוּא מִצַּעַר בְּדָבָרִים אוֹ בְּמַעֲשֵׂה אֱלֹמָנָה
וְיָתוֹם, חָיֵב מִיתָה בְּיַדֵּי שָׁמַיִם, שְׁנֵאמַר (שמות כב, כא) : כָּל
אֱלֹמָנָה וְיָתוֹם לֹא תַעֲנוּן. וְאוֹמַר (שם כב-כג) : אִם עֵנָה תַעֲנֶנָּה אֹתוֹ
כִּי אִם צַעַק יִצְעַק וְגו', וְחָרָה אַפִּי וְהִרְגַתִּי אֶתְכֶם בְּחָרָב.

(כ) הַמְּלוֹה בְּרַבִּית מִתְמוּטָט וּמָמוֹנוּ כְּלָה, וְאָבָד עָשְׂרוּ
בְּעַנְיָן רַע. אֶפְלוּ מָמוֹן שֶׁהָרוּיַח בְּזַעַת אִפּוֹ וְעָשָׂר
שֶׁעָשָׂה בְּמִשְׁפָּט - פְּרוּטָה שֶׁל רַבִּית מְכַלָּה אֶת כָּלוּ, וְלֹא
יַעֲשֶׂר וְלֹא יָקוּם חִילוֹ, וְאַחֲרֵיתוֹ עֲדֵי אָבָד, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה (כתובות סו, ב) : בָּא זֶה וְאָבָד אֶת זֶה,
וְנֵאמַר (תהלים טו, ה) : כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשִׁחַד עַל נָקִי לֹא
לָקַח, עָשָׂה אֱלֹה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם. לְמַדְּנוּ (כבבא מציעא עא, א),
שֶׁהַמְּלוֹה בְּרַבִּית מִתְמוּטָט. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה,
שֶׁהַמְּלוֹה בְּרַבִּית מִתְמוּטָט וְאִינוֹ עוֹלָה לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר
(יחזקאל יח, יג) : בְּנֶשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וְחֵי לֹא יִחִיָּה. אָמְרוּ
חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה (שמות-רבה פל"א, יד) : אֶף-עַל-פִּי שֵׁשׁ
עָלְיוֹ מִלְּאָךְ מִלִּיץ וְכוּ' עַל הָעֲשֵׂה עֵבְרוֹת, וּמִזְכִּיר עַל זְכוּיֹת
שֶׁבִידוֹ, אֲבָל הַמְּלוֹה בְּרַבִּית, אֵין מִלְּאָךְ אַחַד מְלַמֵּד עָלְיוֹ
זְכוּת.

(כא) עֵזוֹן נִבְלוֹת הַפָּה - מִן הָעֵבְרוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁמְחַרְיבוֹת,
שְׁנֵאמַר (ישעיה ט, טז) : עַל כֵּן עַל בַּחוּרָיו לֹא יִשְׂמַח ה'

וְאֵת יִתְמֵיו וְאֵת אֲלֻמְנָתָיו לֹא יִרְחַם, כִּי כָלוּ חֲנָף וּמִרְעָה וְכָל
פֶּה דִבֵּר נִבְלָה, בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אָפוּ וְעוֹד יָדוּ נִטוּיָהּ.
הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, כּוֹפֵר בְּעֶקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ה): אֲשֶׁר
אָמְרוּ לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבִּיר שְׁפָתֵינוּ אֶתְנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ (ערכין טו, ב).

כב) תִּקְנֶה גְדוּלָה לִירְאֵת שָׁמַיִם וְדַרְכֵי תְּשׁוּבָה - עֲשֵׂה לְךָ
רֵב, וְקַנְיָה לְךָ חֵבֵר. וּתְדַבֵּר תָּמִיד עִם הַחֵבֵר בְּדַרְכֵי
יִרְאֵת שָׁמַיִם, וְתִתְיַעַץ עִמּוֹ תָּמִיד עַל תְּקוּן מַעֲשֵׂיךָ, וְהֵיאֵךְ
תִּנְצֵל מִן הַחֲטָא בְּכָל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיָּבוֹא לְיָדְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי
ג, טז): אֲזוּ נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשָׁב ה' וַיִּשְׁמַע,
וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זְכוֹרוֹן לְפָנָיו לִירְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. וְאָמְרוּ
בְּאֲבוֹת דְּרַבֵּי נֶתָן (פרק ל): רַבֵּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמְדַבֵּק לְעוֹבְרֵי
עֲבָרָה, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, מְקַבֵּל פּוֹרְעָנוֹת
כִּיּוֹצֵא בָהֶן. וְהַמְדַבֵּק לְעוֹשֵׂי מִצְוָה, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוּ
עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, מְקַבֵּל שָׂכָר כִּיּוֹצֵא בָהֶם.

הדרש השני

[יום ד']

כג) לֹא יִתְפַּר אָדָם בְּגֵד בְּגָד צָמַר בְּחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן, אֶלָּא
בְּקִנְבוּס אוֹ בְּמִשֵּׁי. וְלֹא יִשִּׂים אִמְרָא שֶׁל בְּגָד
פִּשְׁתִּים, הַנִּקְרָא פִּירְמָא, בְּבִגְד צָמֵר. וְעוֹר שֶׁתְּפָרוּ בָּהּ
חֲתִיכוֹת בְּגֵד פִּשְׁתִּים בְּמָקוֹם וַיִּנָּא, לֹא יִתְפַּר בְּבִגְד צָמֵר,
עַד שֶׁיִּסִּיר מִמֶּנָּה בְּגֵד הַפִּשְׁתִּים. וְכֵן כָּרִים וְכִסְתוֹת שֶׁל צָמֵר
לֹא יִתְפַּר אָדָם בְּחוּט פִּשְׁתָּן, אֶלָּא בְּחוּט קִנְבוּס אוֹ בְּחוּט
שֶׁל צָמֵר. אֲפִלוּ עֶשֶׂר מִצְעוֹת, זוֹ עַל-גִּבֵּי זוֹ, וַיֵּשׁ כְּלָאִים
בַּתְּחִתּוֹנָה - לֹא יֵשֵׁב עַל הָעֲלִיוֹנָה. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה הַחֲטִיטִין

גָּדַר, שֶׁלֹּא יִתְּפוּרוּ בְּגַד צֶמֶר אֶלָּא בְּקַנְבוּס אוֹ בְּמִשִּׁי.

(כד) לֹא יִשְׁחִית אָדָם פָּאת זְקֵנוֹ, וְלֹא יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂה הַמְּנִיחִים חוּט שֶׁל שְׁעָרוֹת וּמַגְלָחִים הַשָּׂאֵר בַּתַּעַר, כִּי תוֹעִים הֵם, וְאִי אֶפְשָׁר בְּלֹא מְכַשׁוּל, אֶלָּא יִגְלַחוּ כָּל זְקָנָם בְּמִסְפָּרִים. וְכֵן עוֹשִׂין בְּכָל גְּלוּת הַחֵל הַזֶּה אֲשֶׁר בְּצָרְפֶת. אֲמָנָם תַּחַת הַגְּרוֹן אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שְׂאִין שֵׁם פָּאָה, אֲבָל אָסוּר חֲכָמֵינוּ ז"ל (נוזיר נח. ב) לְהַעֲבִיר שְׁעַר בַּתַּעַר בְּכָל מְקוֹם [שְׁבַגּוּף], וְאֶפְלוּ (על) [תַּחַת] זְרוּעוֹתָיו, לְפִי שְׂדוּמָה לְתַקּוּן הַנְּשִׁים, אֲבָל מִתָּר לְהַעֲבִירוֹ בְּמִסְפָּרִים.

(כה) גֵּיד הַנֶּשֶׂה וְשִׁמְנוֹנִית שְׁלוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה בַּהֲנָאָה. לְפִיכֵן לֹא יִתֵּן אוֹתוֹ לְשִׁפְחָתוֹ וְלֹא לְעַבְדּוֹ, אֶלָּא לְכָלְבִּים שְׂאִין מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו, שֶׁכָּל דְּבַר הָאָסוּר בַּהֲנָאָה, אָסוּר לְמַכְרוֹ וְאָסוּר לְתַנּוֹ בְּמִתְנָה, מִפְּנֵי שֶׁמִּחְזִיקִין לוֹ טוֹבָה, וְאָסוּר לְתַנּוֹ לְחַתּוּל אוֹ לְכָלֵב שֶׁמְזוֹנוֹ עָלָיו.

(כו) קְדֻרָה שֶׁהִנִּיחָה שִׁפְחָה עַל הָאֵשׁ, וְנִתְּבַשְׁלָה כְּמֵאֶכֶל בֶּן־דְּרוֹסָאִי - אוֹתוֹ תְּבַשִּׁיל אָסוּר בְּאֲכִילָה, וְשׁוֹבְרִין אֶת הַקְּדֻרָה, וּמַגְעִילִין אֶת הַקְּעָרוֹת שְׂאֶכְלוּ בָּהֶן אוֹתוֹ תְּבַשִּׁיל. וְאִם הַקְּעָרוֹת שֶׁל חָרָס, יִשְׁבְּרוּ. וְאִף־עַל־פִּי שֶׁהַדְּלִיק יִשְׂרָאֵל אֶת הָאוּר, לֹא תִתֵּן הַשִּׁפְחָה אֶת הַקְּדֻרָה עַל־גְּבִי הָאֵשׁ, אֶלָּא יְהוּדִית נוֹתֶנֶת הַקְּדֻרָה עַל־גְּבִי הָאֵשׁ. וְהַשִּׁפְחָה יְכוּלָה לְנַעַר אֶת הַקְּדֻרָה. וְכָל שְׂעָה שֶׁתַּעֲבִיר אֶת הַקְּדֻרָה מֵעַל־גְּבִי הָאֵשׁ קֹדֶם שֶׁנִּתְּבַשְׁלָה כְּמֵאֶכֶל בֶּן־דְּרוֹסָאִי, צְרִיכָה הִיְהוּדִית לְהַחְזִירָה עַל־גְּבִי הָאֵשׁ.

הַשּׁוֹלַח מַחֲבֵת לְתַנּוֹר, שֶׁקוֹרִין קַסוּלָה, בְּיַד נְכָרִי, וְאֵין

שם שומר ישראל, הרי הבשר אשר במחבת
 נבלה - חוששין שמא תחליף הגויה חתיכה מן החתיכות,
 או תחליף התרנגולת או תחליף המרק, שכך אמרו
 חכמינו ז"ל (עבודה זרה לט. ב.) : בשר של ישראל ביד גוי אסור
 אפלו בחותם אחד, עד שיהא שם חותם בתוך חותם.

לא יתן הנכרי המחבת לתוך האש, אף-על-פי שיש שם
 שומר ישראל, אפלו השליך הישראל עץ אחד לתוך
 התנור, ואין התנור נכשר בהשלכת העץ אלא לאפות [את
 הפת] בלבד, אבל לא לתבשיל, אלא שצריך שיתן היהודי
 את המחבת לתוך התנור, למקום שראוי להתבשל שם.

היהודית ההולכת לתנור לאפות פת, תשליך הקודמת
 לאפות עץ אחד לתוך האור, ושכרה הרבה
 מאד. ומפיסים (מן) [האופה], שייטב הדבר בעיניו. מקום
 שאין היהודית הולכת לתנור, שוכרין הקהל איש אחד
 להשכיר התנור.

כז) ישמעלית שטבלה לשם עבדות - אם לא האמינה
 בתורת משה, ואינה מקימת ומקבלת עליה מצות
 שאשה חיבת בהם, הרי היא עושה יין-נסך במגעה, והרי
 היא גויה לכל דבריה.

יין שנתנו בו מעט דבש ונגע בו גוי - הרי הוא יין-נסך.
 וכן הורו כל חכמי צרפת ואלמניא ופרובינצא
 וקטלונניא, ולא פקפק אחד מהם בדבר מעולם.

צבע שנתנו בו חמץ, אסור לקח אותו מן הגויים.

(כח) גְּבִינָה שֶׁל גּוֹיִים אֲסוּרָה בְּכָל מְקוֹם. [וְכֵן חֲלָב] שֶׁחֲלָבוֹ גּוֹי וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ (ע"ז לה, ב).

(כט) הַשּׁוֹחֵט אֶת הָעוֹף, צָרִיף לְשַׁחֵט אֶת הַוְּרִידִין וּלְנַקְּבֵן בְּשַׁעַת הַשְּׁחִיטָה, וְאִם לֹא עָשָׂה כֵן, צָרִיף לַחְתּוֹךְ אֶת הָעוֹף אֲבָר אֲבָר, בֵּין לְצִלֵי בֵּין לְקַדְרָה, וּכְשֶׁבוֹדֵק הַפְּסִימָנִים, בּוֹדֵק גַּם-כֵּן אִם נִשְׁחַטוּ הַוְּרִידִין.

(ל) כְּשֶׁמּוֹלְחִין אֶת הַבֶּשֶׂר, שׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּמַיִם תְּחִלָּה, כִּדִּי שְׂיִתְרַכֵּף הַבֶּשֶׂר וַיְהִיָּה נוּחַ לְפִלוֹט אֶת דָּמוֹ עַל-יְדֵי הַמֶּלַח. וּמְדִיחִין אוֹתוֹ אַחַר הַשְּׂרִיָּה יָפָה יָפָה, וְאַחֲר־כֵּן מוֹלְחִין אוֹתוֹ יָפָה. אֵין מוֹלְחִין אֶת הַבֶּשֶׂר אֲלֵא בְּכִלֵי מְנַקֵּב. וְצָרִיף לְהַזְהֵר בַּמְּלִיחָה, שְׂיִהְיוּ גִרְעִינֵי הַמֶּלַח קְרוֹבִים וְסַמוּכִים זֶה לָזֶה, שְׂאֵין הַבֶּשֶׂר יוֹצֵא [מִיַּד] דָּמוֹ בְּפָחוֹת מִכֵּן. וְצָרִיף שְׂיִהְיֶה הַמֶּלַח בֵּינוֹנִי, שְׂלֹא יִהְיֶה גַם, שְׂמָא לֹא יִתְעַכֵּב בַּבֶּשֶׂר וַיִּפֹּל מִשָּׁם כְּשֶׁהוֹפְכִין מִצַּד זֶה לְצַד זֶה. וְלֹא דַק הַרְבֵּה, שְׂלֹא יִתְמַחֶה בְּלַחוֹת הַמַּיִם הַטּוֹפְחִין עַל-גְּבֵי הַבֶּשֶׂר וַיִּכְלֶה מְהֵרָה. כְּשֶׁבָאִין לְהַדִּיחַ אֶת הַבֶּשֶׂר לְהַעֲבִיר הַמֶּלַח מֵעֲלָיו, מְנַפְצִין מִמֶּנּוּ הַמֶּלַח שְׂעֵלָיו תְּחִלָּה, וְנוֹתְנִין הַמַּיִם בְּכִלֵי תְּחִלָּה, וְנוֹתְנִין שָׁם מַיִם הַרְבֵּה, שְׂלֹא יִחְשְׁבוּ הַמַּיִם רוֹתְחִין מִחֻמַּת הַמֶּלַח, וַיִּחְזְרוּ וַיִּבְלְעוּ בַּבֶּשֶׂר.

הַכֶּבֶד אֵינוֹ מִתָּר בַּמְּלִיחָה, אֲלֵא בְּצִלְיָה. וְקוֹרְעִין אוֹתוֹ שְׂתֵי וְעָרֵב, וּמַעֲמִיקִין בְּקַרְיַעְתּוֹ עַד הַסְּמִפּוֹנוֹת, וּמְנִיחִין פְּנֵי הַקְּרָעִים עַל-גְּבֵי הָאֵשׁ. וְאִם רָצָה לְתַתּוֹ בְּקַעֲרָה לְאַחַר צִלְיָתוֹ, רִשָּׁאֵי. וְהַכֶּבֶד שֶׁל עוֹף, שְׂיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים, קוֹרְעִין כָּל חֲלָק וְחֲלָק שְׂתֵי וְעָרֵב, וְצוֹלִין אוֹתוֹ עַל-פִּי הַקְּרִיעָה כְּעֵנִין שְׂאִמְרָנוּ.

לא עֲרְלָה נֹהֶגֶת בְּחוּצָה לְאָרֶץ, וְכֹךְ נֹאמְרָה הִלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. סִפְקָה - מִתֵּר, וְדָאָה - אָסוּר. פְּרוֹת עֲרְלָה אָסוּרִין בִּהְנָאָה, וְהִקְלִפִּין גַּם-כֵּן אָסוּרִין בִּהְנָאָה, שְׁנֵאמַר (ויקרא יט, כג): אֶת פְּרִיו - אֶת הַטָּפֶל לְפְרִיו (ברכות לו, ב). אֵילָן שֶׁנִּטְעוּ גוֹי, אִפְלוּ הוּא שְׁלוֹ - עֲרְלָה נֹהֶגֶת בּוֹ, בֵּין בְּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לְאָרֶץ. הָעֲרְלָה - שְׁלֹשׁ שָׁנִים אָסוּרָה, וּבִשְׁנָה הָרְבִיעִית עַד חֲמִשָּׁה-עָשָׂר בְּשֶׁבֶט אָסוּרָה, וְכָל פְּרוֹת הַנִּחְנָטִין קֹדֶם חֲמִשָּׁה-עָשָׂר בְּשֶׁבֶט שֶׁל שָׁנָה רְבִיעִית, אָסוּרִין בִּהְנָאָה לְעוֹלָם.

כָּרֶם-רְבִיעִי אָסוּר בְּלֹא פְדִיוֹן (חוספתא מעשר שני פ"ה ה"א). כִּיצַד פּוֹדָה? בּוֹצֵר אֶת הַכָּרֶם, וּמַחְלִיל אֶת הָעֲנָבִים עַל (עֲשָׂרָה) [אַרְבַּע] פְּשׁוּטִים, וְאוֹמֵר: תְּהֵא קִדְשֵׁת הָעֲנָבִים הָאֵלֶּה מְחַלְלֵת עַל אֵלוֹ הַמְּעוֹת, וְשׁוֹחֵק אֶת הַמְּעוֹת וּמַפְזֵר אֶת עֶפְרָם אוֹ שׁוֹרְפֵם. וְאִם חִלְּלָם עַל שְׁוֵה פְרוּטָה, הֵרִי הֵן מְחַלְלִין עָלָיו וּמִתְרִין.

כָּל-אֵי-הַכָּרֶם אָסוּרִין בְּאֲכִילָה וּבִהְנָאָה (פסחים כה, א) אִפְלוּ בְּחוּצָה לְאָרֶץ. וְאִין נֹאסְרִין עַד שְׁיֵהִיו שָׁם שְׁנֵי מִיָּנִין מְלֻבָּד הַכָּרֶם, כְּגוֹן חֲטָה וּשְׁעוֹרָה. אֲבָל מִין אֶחָד בְּכָרֶם, כְּגוֹן חֲטָה בְּלֻבָּד בְּכָרֶם אוֹ שְׁעוֹרָה בְּלֻבָּד בְּכָרֶם, בְּחוּצָה לְאָרֶץ מִתֵּר.

אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִתְרַנּוּ מִן אֶחָד בְּכָרֶם, צְרִיךְ לְהִזָּהֵר שְׁלֹא יִזְרַע עַל הָעֶפֶר שֶׁעַל-גְּבֵי הַגֶּפֶן הַטָּמוּן בְּאָרֶץ, אֲלֵא-אִם-כֵּן עַל גְּבִיו עָפָר שֶׁלְּשָׁה טַפָּחִים, כִּדִּי שְׁלֹא יֵהִיו יוֹרְדִין שְׂרָשֵׁי הַזֵּרַע וּבְאִין בְּתוֹךְ הַגֶּפֶן. וְהֵנָּה זֶה הִרְכָּבָה, וְהִיא אָסוּרָה בְּחוּצָה לְאָרֶץ.

אָסוּר מִן הַתּוֹרָה לְהִרְכִּיב אֵילָן בְּאֵילָן, מִיֵּן בְּשֵׁאֵינוּ מִינוּ, אֶפְלוּ בְּחוּצָה לְאָרֶץ, מִיֵּן בְּמִינוּ - מִתָּר אֶפְלוּ בְּאָרֶץ-יִשְׂרָאֵל. וּבַמִּשְׁנִיּוֹת וּבַבְּרִיתוֹת מְפָרֵשׁ אֵיזוֹהוּ מִיֵּן בְּמִינוּ וְאֵיזוֹהוּ מִיֵּן בְּשֵׁאֵינוּ מִינוּ. זֶה כָּלֵל גְּדוּל בַּתּוֹרָה: כָּל דָּבָר שֶׁאֵינָךְ יוֹדֵעַ אִם הוּא מִתָּר אוֹ אָסוּר, הֵרִי זֶה אָסוּר עָלֶיךָ, עַד שֶׁתִּשְׁאֵל עָלָיו לְחַכֵּם וְיֹאמֶר לְךָ שֶׁהוּא מִתָּר.

(לב) כָּל יִשְׂרָאֵל חִיבִים לְהַפְרִישׁ חֲלָה מֵעֶסְתָּן. וְאֵין לָהּ שְׁעוֹר. וְאָסוּר לְבַעַל-קָרִי עַד שִׁיטְבַל לְקָרְיוֹ בְּמִקְוֵה שֶׁהֵנִדָּה טוֹבֵלֶת בּוֹ (בַּכּוּרוֹת כו, א). וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמְפָרִישִׁין בּוֹ שְׁתֵּי חֲלוֹת: אַחַת לְאוֹר, וְאַחַת לְכֹהֵן, וְהוּא הַמְּנַהֵג הַיָּפָה, וְהַחֲלָה הַשְּׁנִיִּית אוֹכֵל אוֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאַף-עַל-פִּי שֶׁהוּא בְּעַל-קָרִי. וְשְׁעוֹר הָעֶסָה שֶׁמְפָרִישִׁין מִמֶּנָּה חֲלָה - חֲמִשָּׁת רְבָעִים קָמַח וְעוֹד (עֲדוּיוֹת פ"א מ"ב), וְשְׁעוֹר חֲמִשָּׁת רְבָעִים - מ"ג בֵּיצִים, כְּמִנֵּין "חֲלָה", וְחֲמֵשׁ בֵּיצָה. וְאִם הַדָּבָר אֶצֶל הָאִשָּׁה בְּסִפָּק וְאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם יֵשׁ בְּעֶסְתָּהּ כִּשְׁעוֹר הַזֶּה אִם לֹא - תִּפְרִישׁ חֲלָה בְּלֹא בִּרְכָה. וְכִשְׁהָאִשָּׁה מְפָרֶשֶׁת חֲלָה רִאשׁוֹנָה, מְבָרְכָת: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חֲלָה".

(לג) אָסוּר לְהַדְלִיק אוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה בְּעֶרְב־שַׁבַּת אַחַר שְׁקִיעַת הַחֲמָה, וְנִקְרָאת בְּלִשׁוֹן חֲכָמִים 'בֵּין הַשְּׁמֶשׁוֹת'. וְאִם הַיּוֹם מְעַנָּן, אָסוּר לְהַדְלִיק עַד שִׁיֵּהָא הַדָּבָר בְּרוּר כִּשְׁמֶשׁ, שְׁלֹא שְׁקָעָה הַשְּׁמֶשׁ. וְהַמְדְּלִיק בְּסִפָּק, חִיבִים הַקָּהָל לְגַעֵר בּוֹ.

(לד) אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהִשְׁפִּיר בְּהֵמָה לְגוֹי אוֹ לְהִשְׁאִילָהּ,
בְּדַעַת שְׂתֵּהָא בְּרִשּׁוֹת הַגּוֹי בְּשַׁבַּת, שְׁמָא יַעֲשֶׂה כֹּה
הַגּוֹי מְלֹאכָה בְּשַׁבַּת, מִפְּנֵי שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל מְצִיָּה עַל שְׁבִיתַת
בְּהֵמָתוֹ בְּשַׁבַּת.

וְאָסוּר לְהוֹסִיף מַיִם, וְאֶפְלוּ הֵן חֲמִין, לְתוֹךְ הַקְּדֻרָה שֶׁל
תְּבַשִּׁיל הַחֲמִין בְּשַׁבַּת, וְהַמוֹסִיף, הֲרִי הוּא כְּמַבְשִׁיל
בְּשַׁבַּת.

[יום ה']

(לה) אָסוּר לְאָדָם שְׂיֵהָא לְבוֹ טְרוּד בְּעִסְקֵי בְּשַׁבַּת. אַף-עַל-
פִּי שְׁאֵמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (שבת קנ. א) דְּדַבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר
מִתָּר - אִם יֵשׁ לוֹ מִתּוֹךְ הַהִרְהוּר טְרִידַת הַלֵּב אוֹ נְדָנוּד דְּאָגָה,
אָסוּר, שְׁנֵאמַר (שמות כ. ט): וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתֶּךָ, וְאָמְרוּ בְּמַכְלֵתָא
(בחדש פ"ו), שְׂתֵּהָא כָּל מְלֹאכְתֶּךָ בְּעֵינֶיךָ כְּאֵלוֹ הִיא עֲשׂוּיָה, שְׁלֹא
תִּהְרֶהָר עָלֶיךָ. וְכֵן אָנוּ אוֹמְרִים בְּתַפְלַת מְנוּחָה: מְנוּחַת שְׁלוֹם
הַשִּׁקֵּט וּבְטִיחַ, מְנוּחָה שְׁלֵמָה שְׂאֵתָה רוּצָה בָּהּ, וּבְכִרְפַת
הַמְזוֹן אָנוּ אוֹמְרִים: שְׁלֹא תֵּהָא צָרָה וַיִּגּוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ.

אֵל יַעֲסֵק אָדָם בְּדַבְרֵי בְטָלָה בְּשַׁבַּת, אֶלָּא יַעֲנֵג אֶת
הַשַּׁבַּת, וַיַּעֲסֵק בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמִקְרָא אוֹ בְּמִדְרָשׁ אוֹ
בְּהַלְכוֹת אוֹ בְּגִמְרָא, שְׁכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה
בְּמִדְרָשׁ, וְנִתְּנוּ טַעַם לְדַבָּר: שְׁלֹא נִתְּנָה שַׁבַּת אֶלָּא דְּגִמָּא
שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאמַר (יואל ב. כו): וְאֶכְלֵתֶם אֶכּוֹל וְשָׁבוּעַ
וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא.

אָסוּר לְהַדְלִיק וְלַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלֹאכָה בְּמוֹצָאֵי-שַׁבַּת,
אֶפְלוּ בְּחִצּוֹת הַלֵּילָה, עַד שִׁיבְדִיל אוֹ עַד שִׁיתְּפִלֵּל.

(לו) כָּשֶׁם שְׁאָסוּר לְאָפוֹת וּלְבִשָּׁל מִיּוֹם-טוֹב לְחַל [כָּף] אָסוּר לְבִשָּׁל וּלְאָפוֹת מִיּוֹם-טוֹב אַחַד לְיוֹם-טוֹב שְׁנַיִן].

אָסוּר לְאָפוֹת בְּתַנּוּרִים גְּדוּלִים בְּיוֹם-טוֹב, אֲלֹא הַפֶּת שֶׁהוּא צָרִיךְ בּוֹ בְּיוֹם, שֶׁלֹּא הַתִּירוֹ חֲכָמֵינוּ ז"ל לְאָפוֹת יוֹתֵר מִן הַצָּרִיךְ לוֹ, אֲלֹא בְּתַנּוּר קָטָן, מִפְּנֵי שֶׁהַפֶּת יָפָה בְּשַׁעֲהָ שֶׁהַתַּנּוּר מְלֵא, כְּדֵי שֶׁתִּתְפָּזֵר הַלְהָבָה וְלֹא תִחְרֹךְ אֶת הַפֶּת, אֲבָל בְּתַנּוּר גְּדוֹל אֵין צָרִיךְ לְמִלְאֵת אוֹתוֹ מִן הַפֶּת, וְלֹא עוֹד אֲלֹא כְּשֶׁמְמַלְאִין אוֹתוֹ מִן הַפֶּת, מְצַטְנֵן יוֹתֵר מְדִי. וְהַשְּׁנִית - תַּנּוּרִים גְּדוּלִים שֶׁבְּעִיר, אִם אֵינָם מְתַמְלְאִין מִן הַפֶּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הֵרִי מְתַמְלְאִים מִן הַפֶּת שֶׁל גּוֹיִים. וְאִם יִשְׂרָאֵל אוֹפֶה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא צָרִיךְ בּוֹ בְּיוֹם, נִמְצָא אוֹפֶה שֶׁלֹּא לְצָרֶךְ.

(לז) וְאָסוּר לְמַרֵּט בְּיוֹם-טוֹב צִנּוּר הָעוֹף לְצָרֶךְ שְׁחִיטָה, אֲלֹא מוֹרְטוֹ מְעַרְב יוֹם-טוֹב. לְפִי שֶׁהַמּוֹרֵט עוֹף בְּיוֹם-טוֹב אֶפְלוּ בִּיד, הֵרִי הוּא אֲב-מְלֵאכָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמַסְכֵּת בְּכוֹרוֹת (כ.ה. א.).

אֵין מְמַעֲטִין אֶת הַשֶּׁמֶן הַנֶּתוּן בְּנֵר הַדָּלוּק בְּיוֹם-טוֹב (כִּיצָה כ.ב. א.), וְאֵין מְדַלִּיקִין מִמֶּנּוּ לְנֵר אַחֵר, כָּל-זְמַן שֶׁהוּא דוֹלֵק. וְאִם יֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי פְתִילוֹת, אֵין לוֹקָחִים מִשָּׁם פְּתִילָה אַחַת לְהָאִיר לוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. אֵין גּוֹדְלִין אֶת הַפְּתִילוֹת בְּיוֹם-טוֹב. וְתִהְיֶינָה הַנְּשִׂים זְהִירוֹת לְגַדֵּל מְעַרְב יוֹם-טוֹב אֶת הַפְּתִילוֹת הַצָּרִיכוֹת לָהֶן בְּיוֹם-טוֹב.

(לח) אָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלֵאכָה בְּחָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד מִן הַתּוֹרָה,

חוץ מן המלאכות שפרשו חכמינו ז"ל שהן מתרות, כמו
 שמפרש בגמרא. ואמרו חכמינו ז"ל (פסחים ק"ח, א) : המבזה
 את המועדות, כאלו עובד עבודה זרה, שנאמר (שמות ל"ד, יח) :
 את חג המצות תשמר, וסמך לה : אלהי מסכה לא תעשה
 לך. ופרש רבנו שמואל ז"ל בפסחים (שם), וגם רש"י
 במסכת מכות, פרק אלו הלוקין (דף כ"ג) : המבזה את
 המועדות - שעושה מלאכה בחלו של מועד. ומזה
 הכתוב : את חג המצות תשמר, דרשו בגמרא במסכת
 חגיגה (י"ח, א) : אסור לעשות מלאכה בחלו של מועד.

ואסור לעשות סחורה או הלואה או רוח בחלו של
 מועד.

(ל) אסור לעשות שום הוראה, בין בדין, בין באסור
 והתר, אחר שאכל ושתה. שכך אמרו חכמינו זכרונם
 לברכה (עירובין ס"ה, א) : השותה רביעית יין אל יורה, ואם
 שתה יותר מרביעית, אף-על-פי שהוא מזוג, אל יורה,
 והמורה עובר בלאו, שנאמר (ויקרא י"ט) : יין ושכר אל תשת,
 וכתיב (שם י"א) : ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא
 ובין הטהור, וכתיב : ולהורות את בני ישראל את כל החקים.
 וכן אמרו חכמים זכרונם לברכה בסדר קדשים (כריתות י"ג, יב).

(מ) המכה את חברו עובר בשני לאוין, שנאמר (דברים כ"ה, ג) :
 ארבעים יפנו לא יסיף, פן יסיף להכתו על אלה, וכל
 מקום שנאמר בו 'השמר' 'פן' ו'אל' הרי זה לא-תעשה. וכן
 המכה את אשתו עובר בשני לאוין, אם לא יכה אותה כדי
 להוכיחה על עברה. המרים ידו על חברו, נקרא רשע

מִשַׁעַת הַרְמַת יָד בַּלְבָּד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, יג): וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּכֶּה רֵעֶךָ - 'לָמָּה הִכִּיתָ' לֹא נֶאֱמַר, אֲלֵא 'לָמָּה תִּכֶּה'.

מא אָסוּר לְדַבֵּר אֶחָד בְּפִה וְאֶחָד בְּלֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לד, יד): נִצַּר לְשׁוֹנֵךְ מִרַע וּשְׁפָתֶיךָ מִדִּבֵּר מְרָמָה, סוּר מִרַע וַעֲשֵׂה טוֹב. וְאָסוּר לְאָדָם לְגַנֹּב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וְאֶפְלוּ דַעַת הַגּוֹי.

מב בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּזִמְן הַזֶּה, אָסוּר בְּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה עַד שִׁיפֹל בּוֹ מוֹם. וְאָסוּר לְהִטִּיל בּוֹ מוֹם, וְהַמִּטִּיל בּוֹ מוֹם עוֹבֵר בְּלֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב, כא): כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ, וְקָרִינָן בֵּה: כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ (בכורות לג, ב). וְכִשְׁיפֹל בּוֹ מוֹם, נוֹתְנוּ לִכְהֵן לְשַׁחֲטוֹ וּלְאֲכָלוֹ, וְהִכְהֵן יָכוֹל לְהֵאָכִיל מִמֶּנּוּ לְיִשְׂרָאֵל. אֵיזְהוּ מוֹם שֶׁהַבְּכוֹר נִשְׁחַט עָלָיו? כְּגוֹן מוֹמִים גְּדוֹלִים וְנִפְרִים לְכָל: נִקְטָעָה יָדוֹ, נִשְׁבְּרָה רִגְלוֹ, נִסְמִית עֵינָו. נִתְעַרַב הַבְּכוֹר קֹדֶם שֶׁנִּפֹּל בּוֹ מוֹם בְּמֵאָה בְּהֵמוֹת, וְאֵין מְכִירִין אֵיזְהוּ הַבְּכוֹר - כִּלְּן אֲסוּרוֹת בְּמִכְרָה [וּבִנְתִינָה]. וּבְהֵמַת שְׁתַּפּוֹת גּוֹי פּוֹטְרֵת מִן הַבְּכוֹרָה.

מג הַגּוֹי אֵינוֹ קוֹנֶה בְּכֶסֶף אֲלֵא בְּמִשְׁיכָה. וְצָרִיךְ שִׁיתְּכּוֹן הַגּוֹי לְמִשְׁךְ לְדַעַת קִנְיָה.

מד פֶּטֶר-חֲמוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּזִמְן הַזֶּה אָסוּר בַּהֲנָאָה עַד שִׁיפֹדָה אוֹתוֹ בְּשָׂה, אֶפְלוּ כָּל-שָׂהוּא, וּבְשֶׂאֵר דְּבָרִים - בְּשׂוּי, וְנוֹתֵן הַפְּדִיּוֹן לִכְהֵן.

מה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרָנִם לְבִרְכָה (שבועות יג, א), שֶׁהַפּוֹרֵק עַל - מִן הַרְשָׁעִים הַגְּמוּרִים. וּבְכָלֵל פִּרְק עַל, הָאוֹמֵר: אֲקִים כָּל הַתּוֹרָה זוּלָתִי אַחַת מִן הַמִּצְוֹת, לְפִי שֶׁלֹּא לְמַדוּנִי אֲבוֹתִי עָלֶיהָ וְלֹא הִרְגַּלְתִּי מִנְעוּרֵי לְהַזְהֵר בָּהּ, אוֹ שֶׁאֵין נִזְהָרִין

בִּה אֲנָשִׁי מְקוּמִי. כִּי לֹא יֵאמֶר הָעֶבֶד לְרַבּוֹ: אֲבַחֵר הַמְּלָאכּוֹת
הָאֵלֶּה, וְלֹא אֲבַחֵר בְּאֵלֶּה. וְקָרְאוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל אֶת הָאִישׁ
הַהוּא מְשֻׁמָּד, דִּתְנִיָּא (חולין ד. ב): הַכֹּל שׁוֹחֲטִין, וְאֶפְלוּ כּוֹתִי,
וְאֶפְלוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד, וְנִתְבָּאֵר בְּגִמְרָא, כִּי עֲנִין מְשֻׁמָּד הַנּוֹזֵכַר
בְּבְרִיתָא הוּא מְשֻׁמָּד לְדָבָר אֶחָד, וְעָלְיוּ נֹאמְרֵי (דברים כז. כו): אָרוּר
אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת - פֶּשֶׁר הַדָּבָר, שְׂאִינוּ
מְקַבְּלִים עָלֵינוּ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַתּוֹרָה. וְהַשּׁוֹנֶה בְּעֵבֶרָה אַחַת מֵאֵה
פְּעָמִים, כְּעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת חֲלוּקוֹת, שְׂאֵמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרֹנָם
לְבִרְכָה (מכות כא. א): אִם יֵאמְרוּ לְנֹזֵר 'אֵל תִּשְׁתֶּה יֵינִי' וְהוּא
שׁוֹתֶה, ['אֵל תִּשְׁתֶּה יֵינִי' וְהוּא שׁוֹתֶה], חַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.
וְיֵמָּה שְׂכָתוֹב (קהלת ז. כ): כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
טוֹב וְלֹא יִחַטָּא - חָלִילָה לְצַדִּיק לְפָרֵק מֵעָלָיו עַל מִצְוֶה אַחַת,
אֲבָל הוּא נֹזֵהֵר בַּמִּצְוֹת אֲלֶף פְּעָמִים, וּפְעָמִים אֲשֶׁר יִכָּשֵׁל בָּהּ
פְּעַם אַחַת - וְהַתּוֹדָה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ. וַיֵּשֶׁב אֵל ה' וַיִּרְחַמֵּהוּ.

(מו) חַיֵּב אָדָם לְפָדוֹת אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר, בֵּין בְּאָרֶץ, בֵּין בַּחוּצָה
לְאָרֶץ, וְלִתֵּן חֲמֵשׁ סְלָעִים לְכַהֵן. וְאֵין הַכַּהֵן רִשְׁאֵי לְקַח
מִמֶּנּוּ כָּלִי שְׂשׂוּה סְלַע אֶחָד וְלוֹמֵר: שְׂוֶה הוּא אֶצְלֵי חֲמֵשׁ
סְלָעִים! אֵלָּא אִם הוּא נִכְבָּד, וְדַרְךְ הַנִּכְבָּדִים שְׂיִקְחוּ הַכָּלִי
[הַהוּא] בִּיקָר, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹתוֹ הַכָּלִי. וְשַׁעוֹר
חֲמֵשׁ סְלָעִים - שְׁנַיִם-עָשָׂר וְחֲצִי פֶרְדִּינָ"שׁ וְאַרְבַּעַה דִּינָרִין
טוֹרְנִישֵׁי"שׁ. וְכֵן קָבְלוּ מִרְבְּנוֹ שְׁלֵמָה זְכוּרֹנוֹ לְבִרְכָה. וְחַיֵּב אָדָם
לְפָדוֹת אֶת בְּנוֹ, וְאִם לֹא פָדָאָהּ אָבִיו - כְּשִׁיגְדֵל יִפְדֶּה אֶת
עַצְמוֹ. וְהַכַּהֵן יִכּוֹל לְהַחְזִיר הַחֲמֵשׁ סְלָעִים אַחֵר שֶׁהִגִּיעוּ לְיָדוֹ
אִם רָצָה, אֲבָל צָרִיךְ שְׂיִגְמֹר בְּלִבּוֹ הַיִּשְׂרָאֵל בְּשַׁעֲה שְׂיִתְנֵם
[שְׂיִתְנֵם] בְּמִתְנָה גְמוּרָה, וְלֹא שְׂיִהָא מִתְכוּן שְׂיִחְזִיר לוֹ הַכַּהֵן.

וְאִם הִתְנָה עִם הַכֹּהֵן וְאָמַר לוֹ: הֲרִינִי נוֹתֵנִם לָךְ בְּמִתְנָה עַל-מִנַּחַת לְהַחְזִיר - בְּנוֹ פְדוּי, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן לְכַתְחִלָּה.

מז הַמְּבָרָךְ בְּרַכַּת הַמְּזוּן צָרִיךְ שְׂיִטֵּל יָדָיו קִדְּם שְׂיִבְרֹךְ, שְׁנֵאמַר (ויקרא כ. ז): וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים, "וְהִתְקַדְּשְׁתָּם" - אֵלֹה מִיָּם רֵאשׁוּנִים, "וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים" - אֵלֹה מִיָּם אַחֲרוֹנִים (ברכות נג, ב). וְהִלְלוּ אֵין נוֹטְלִין עַל-גְּבִי קַרְקַע, אֶלָּא עַל-גְּבִי כְלָיִם.

מח מְצוּהָ לֹאמַר בְּעָרֵב פְּרֻשֶׁת "צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" כְּמוֹ שְׁמֻצוּהָ לְאִמְרָהּ בַּבֶּקֶר, לְפִי שֶׁהִתְמִיד הִיָּה קָרֵב בֵּין הָעֲרָבִים כְּמוֹ שֶׁהִיָּה קָרֵב בַּשָּׁחַר. וּמִתְחִילִין: "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", עַד "כְּמִנַּחַת הַבֶּקֶר וַיִּכְנַסְכּוּ תַעֲשֶׂה אִשָּׁה רֵיחַ נִיחַח לָהּ".

הקורא בְּסִפְר־תּוֹרָה בְּבֵית-הַכְּנֻסֶת, אוֹמֵר "בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבָרָךְ" בְּקוֹל רָם, וְהַשּׁוֹמְעִים עוֹנִים אַחֲרָיו "בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד", וְהוּא עוֹנֶה (אַחֲרָיו) [אַחֲרֵיהֶם] "בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד", כְּדָרָךְ שֶׁהַמְּבָרָךְ בְּרַכַּת הַמְּזוּן, עוֹנֵין אַחֲרָיו וְהוּא עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם.

מט אָמְרוּ חֲכָמִים ז"ל (קדושין ע, א): אֵל יִשְׁתַּמֵּשׂ אָדָם בְּאִשָּׁה, בֵּין גְּדוּלָהּ בֵּין קִטְנָהּ, שְׁלֹא יִנִּיחַ אִשָּׁה לְתֵן מַיִם עַל יָדוֹ אוֹ עַל רִגְלָיו אוֹ לְרַחֵץ אֶת רֵאשׁוֹ, אֶלָּא-אִם-כֵּן הִיא בָתוּ אוֹ אִשְׁתּוֹ.

נ אָמְרוּ חֲכָמִים ז"ל (שבת סג, א): גְּדוּל הַמְּלוּהָ לְעֵנִי יוֹתֵר מִן הַנוֹתֵן צְדָקָה. וְכֹל מִי שֶׁאֵינוֹ מְלוּהָ לְעֵנִי בַשַּׁעַת דְּחֻקוֹ, בְּהִיּוֹת לְאֵל יָדוֹ - נִקְרָא בְּלִיעֵל, שְׁנֵאמַר (דברים טו, ט"ז): הַשָּׂמֶר

לך פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעֵל לְאֹמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע
 שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְגו' נִתּוֹן תִּתֵּן לוֹ. וְאִם בְּזִמְנֵי שֶׁהִיְתָה שְׁבִיעִית
 נוֹהֶגֶת, וְהָיָה הַמְּלוֹה מִפְּסִיד אֶת חוּבוֹ, אֲמָרָה תוֹרָה, כִּי מִי
 שֶׁנִּמְנָע לְהִלוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסִיד חוּבוֹ נִקְרָא בְּלִיעֵל - עַל
 אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מִי שֶׁאֵינוֹ מִפְּסִיד אֶת חוּבוֹ וְאֵינוֹ מְלוֹה עַל
 הַמִּשְׁכּוֹן.

נְשִׁלֵּם הַדְּרוֹשׁ הַשְּׁנִי

[יוֹם ו']

הַדְּרוֹשׁ הַשְּׁלִישִׁי - דְּרוֹשׁ הַנְּשִׁים

(נא) כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת י"ט, ג.)
 בְּשַׁעַת שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה, נִצְטָוָה מֹשֶׁה רַבְּנוֹ עָלָיו הַשְּׁלוֹם,
 לֹאמֹר תַּחֲלֶה לְבֵית יַעֲקֹב, וְהֵן הַנְּשִׁים, שִׁיאֹמַר לָהֶן רָאשֵׁי
 פְּרָקִים וְדוֹבְרִים קְצָרִים שֶׁהֵן מְשִׁיגוֹת לְהַבִּין. וְלָמָּה נִצְטָוָה
 לְדַבֵּר עִם הַנְּשִׁים תַּחֲלֶה? מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹלְחוֹת בְּנִיחָן לְבֵית-
 הַסֵּפֶר, וּמְשִׁימוֹת עֵינֵיהֶן עַל בְּנֵיהֶם שִׁיתְּעַסְקוּ בַּתוֹרָה,
 וּמְרַחְמוֹת עֲלֵיהֶם בְּבוֹאֵם מִבֵּית-הַסֵּפֶר, וּמוֹשְׁכוֹת לָבָם
 בְּדוֹבְרִים טוֹבִים שֶׁיֵּהָא חֶפְצָם בַּתוֹרָה, וְשׁוֹמְרוֹת אוֹתָם שֶׁלֹּא
 יִבְטְלוּ מִן הַתוֹרָה, וּמְלַמְּדוֹת אוֹתָם יֵרְאוּ חֵטָא בְּיַלְדוּתָם,
 שֶׁנֶּאמַר (משלי כב, ו): חֲנֹךְ לַנֶּעֶר עַל פִּי דְרַכּוֹ, גַּם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוֹר
 מִמֶּנָּה, וְנִמְצָא עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כִּי הַנְּשִׁים הַצְּנוּעוֹת
 מְסַבְּבוֹת הַתוֹרָה וְהֵיִרְאָה.

(נב) וְהִזְרַתְּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְּמֵאתָם (ויקרא טו, לא) - אֲזַהְרָה
 לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁיפְרְשׁוּ מִנְּשׁוֹתֵיהֶן סְמוּךְ לְוִסְתָּן (שבועות
 יח, ב). וְכַמָּה יִפְרְשׁוּ מֵהֶם? קִדְּם לְוִסְתָּם יוֹם אוֹ לַיְלָה.

וְהַנּוֹזְהָרִים בְּזֶה, זֹכִים לְבָנִים בְּעֵלֵי הוֹרָאָה, דְּכָתִיב (ויקרא י'
 וְלֹהֲבַדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין
 הַטָּהוֹר, וְלֹהֲוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

[בַּדְפוּס רֵאשׁוֹן חֲסָרִים כָּאן כַּמָּה סְעִיפִים בְּדֶרֶשׁ הַנָּשִׁים, וְלִפִּי דַעַת גְּדוּלֵי תוֹרָה
 וְיִרְאָה הַשְּׂמַטָּנוּם גַּם כָּאן בְּמַהְדוּרָתָנוּ זו]

(נד) תְּהֵא הָאֵשָׁה זֹהִירָה שְׂיֵהָא שְׁלוֹם בֵּינָהּ וּבֵין בְּעֻלָּהּ,
 וְתֵהָא אֲהוּבָה וּרְצוּיָה לְבְעֻלָּהּ, מִפְּנֵי שְׂאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ
 זְכוּרֹנָם לְבָרְכָהּ (נדריים כ. ב.): בְּנֵי הַמְּרִיבָהּ וּבְנֵי שְׁנוּאֹת הַלֵּב
 הֵם עֲזֵי פָנִים וּמוֹרְדִים וּפּוֹשְׁעִים.

(נח) וְתֵהָא הָאֵשָׁה צְנוּעָה בְּטַבִּילָתָהּ, וְתָבוֹא דֶרֶךְ צְנִיעוּת
 מִן הַטַּבִּילָה, וְכֵן תֵּהָא צְנוּעָה בְּכָל מַעֲשֵׂיהָ, כִּי
 בְּזִכּוֹת הַצְּנִיעוּת בָּנִיָּה כְּשָׂרִים וְצַדִּיקִים. וְצַרִּיכָה הָאֵשָׁה
 שְׂתֵהָא צְנוּעָה וְנִזְהָרֶת שְׁלֹא יִסְתַּכְּלוּ בָּהּ בְּנֵי-אָדָם חוּץ
 מִבְּעֻלָּהּ, שֶׁהַמְּסַתְּפֵלִין בְּפָנֶיהָ אוֹ בְּיָדֶיהָ יוֹרְדִין לְגִיהֶנָם,
 וְהִיא עֲנוּשָׁה בְּעֲנֹשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהַחֲטִיָּאָה
 אוֹתָם וְלֹא נִהְגָּה צְנִיעוּת בְּעֲצָמָהּ, וְנִכְשְׁלוּ בָּהּ.

(נט) תְּהֵא הָאֵשָׁה זֹהִירָה לְהַתְּפַלֵּל, עָרֵב וּבָקָר וְצִהָרִים.
 וּבְסוּף תְּפִלָּתָהּ יֵהָא עָקָר תַּחֲנוּנֵיהָ עַל בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ,
 שְׂיֵהִיו יִרְאֵי שָׁמַיִם וְשְׂיֵהִיו בָּנֶיהָ מְצַלִּיחִין בַּתּוֹרָה, כִּי עָקָר
 זְכוּתָהּ שֶׁל אֵשָׁה לְעוֹלָם הַבָּא, שְׂבָנֶיהָ עוֹבְדִים לְהַשֵּׁם
 יִתְבָּרֵךְ וְעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ וִירְאִים אוֹתוֹ. וְכִשְׂהִיא בְּבֵית עוֹלָמָהּ,
 וּבָנֶיהָ יֵשׁ בְּלִבָּם יִרְאֵת שָׁמַיִם וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת,
 נִחְשָׁב לָהּ הַדְּבָר הַזֶּה כְּאִלוֹ הִיא בַחַיִּים וְעוֹשָׂה כָּל הַמִּצְוֹת,
 וְהִיא בְּמַעֲלוֹת עֲלִיוֹנוֹת לְעוֹלָם הַבָּא.

כְּשֶׁהִיא נוֹתֵנַת צְדָקָה, תַּתְּפַלֵּל בְּאוֹתָהּ שְׁעָה בְּיָדִים נְקִיּוֹת,

שִׁיהִיו בְּנֵיהַ יְרָאֵי שָׁמַיִם וּמַצְלִיחִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, מִפְּנֵי
שֶׁתִּפְּלְתוּ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת בַּשָּׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִצְוָה. אֶחָד
מִן הַחֲכָמִים הָיָה נוֹתֵן פְּרוּטָה לְצַדִּיקָה כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה שֶׁהִיא
בָּא לְהַתְּפִיל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יז, טו): אֲנִי בְּצַדִּיק אֶחְזֶה פְּנִיךָ (כ"ב י, א).

[יום ז']

ס) כִּשְׁהָאִשָּׁה מְדַלֶּקֶת אֶת הַנֵּר בְּעֶרְב־שַׁבָּת, תִּזְהַר בְּנִפְשָׁה
לְהַדְּלִיק מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ נִרְאִיתָ. וְאִם הִיא פּוֹשַׁעַת
בְּנִפְשָׁה לְהַדְּלִיק אַחַר שְׁקִיעַת הַחֲמָה, הֲרִי הִיא מְחַלֶּלֶת אֶת
הַשַּׁבָּת, וְאוֹי לְנִפְשָׁה. וּבִיּוֹם הַמַּעֲנָן, אִם יֵשׁ בּוֹ סֶפֶק בְּעוֹלָם
אִם שָׁקְעָה הַחֲמָה אִם לֹא, תִּנְיַח לִישְׁמַעְלִית לְהַדְּלִיק. וּמִצְוָה
גְּדוּלָה שֶׁלֹּא תֵּאָחֵר לְהַדְּלִיק, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִצְטָרֵךְ הַנְּכָרִית
לְהַדְּלִיק, אֲלֹא תִדְּלִיק מִבְּעוֹד יוֹם. וְתִדְּלִיק הִיא בְּעֶצְמָה, לֹא
עַל-יַדֵּי עַבְדָּהּ וְשִׁפְחָתָהּ, וְאֶפְלוּ הֵם יְהוּדִים, וְלֹא עַל-יַדֵּי
חִבְרָתָהּ, כְּדֵי שֶׁתִּטַּל הִיא שְׂכָר הַמִּצְוָה, שִׁיְהֵא נֶכֶר לְכָל הַחֲבֵה
שֶׁהִיא מְחַבֶּבֶת הַמִּצְוֹת. וְתִבְרָךְ בְּיַדֵּים נְקִיּוֹת: "כְּרוּךְ אַתָּה ה'
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ לְהַדְּלִיק נֵר
שֶׁל שַׁבָּת". וְתִתְּפִיל בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עַל בְּנֵיהַ, שִׁיהִיו בְּנֵיהַ
מְאִירִים בְּעוֹלָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וְתִתְּפִיל וְתֹאמַר: "יְהִי רְצוֹן
שִׁיהִיו בְּנֵי מְאִירִים בְּעוֹלָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וּבִירְאֵת שָׁמַיִם",
מִפְּנֵי שֶׁתִּפְּלָה זֶה נֶאֱמַר לְהַתְּפִיל בַּשָּׁעָה שֶׁהִיא נֵר שֶׁל שַׁבָּת,
כְּעִנִּין שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו, כג): כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר.

אֶחָד מִן הַחֲכָמִים הָיָה רְגִיל לַעֲבֹר עַל פְּתַח אֶחָת מִנְּשֵׁי
הַגְּדוּלִים, וְהָיָה רוֹאֶה שֶׁהִיתָה בַּעֲלַת הַבַּיִת זְהִירָה מְאֹד
לְהַדְּלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת בְּעֵתוֹ וְנֵר חֲנֻכָּה בְּעֵתוֹ. אָמַר הַחֲכָם:

בְּאֵמֶת תִּדְעוּ, כִּי מִן הַבַּיִת הַזֶּה יֵצְאוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים גְּדוֹלִים! וַיְהִי
כֵן, וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה הַזֹּאת שְׁנַיִם מַחְכְּמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵאִירוּ אֶת
הָעוֹלָם בְּחַכְמָתָם, עַל דְּבַר אֲשֶׁר הָאִירָה הָאִשָּׁה הַזֹּאת נֵר מְצוּהָ

בְּעֵתוֹ (שְׁבַח כג, ב).

סא כָּל הַיָּמִים שֶׁהָאִשָּׁה הָרָה, תִּתְפַּלֵּל תָּמִיד שְׂיִהְיֶה הַוּלָד
יֵרָא-שָׁמַיִם וְחָכָם-לֵב וּמְצַלִּיחַ בַּתּוֹרָה וּבַמְצוֹת, וְתִפְתַּח
יָדָהּ תָּמִיד לְעַנְיִים, וְתִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה הַזֹּאת. דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו
הַשְּׁלוֹם, הָיוּ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת, וּבִימֵי הַהֲרִיזוֹן הָיוּ נוֹדְרוֹת נְדָרִים
וּמִתְפַּלְּלוֹת שֶׁיְהִיוּ בְנֵיהֶם גְּבוּרֵי חַיִל וְכִלְיֵי יָפִי, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ
הַכֹּל, הַגּוֹנִים הֵם לְכֹל מַעֲלוֹת, וַיִּצְלַחוּ לְמַלּוּכָה. אָמְרָה בַת-
שֶׁבַע אִשְׁתֵּי הַמֶּלֶךְ דָּוִד עָלָיו הַשְּׁלוֹם: כִּי לֹא כַנְּשִׁים אֲשֶׁר לְאִישִׁי
אֲדוּנִי הַמֶּלֶךְ אֲנֹכִי, אֲבָל כָּל נְדָרֵי הָיוּ בְהִיוֹתִי הָרָה, לְמַעַן אֲזַכֶּה
לְהִיוֹת בְּנֵי חָכָם בַּתּוֹרָה וַיֵּרָא חֲטָא וַיִּצְלַח לְנַבִּיאוֹת. וַיִּשְׁמַע
הַשֵּׁם אֶת קוֹלִי, וַיַּחֲכֶם שְׁלֵמָה בְּנֵי מִכָּל הָאָדָם, וְגַם אֲשֶׁר לֹא
שָׂאֲלֵתִי נָתַן לִי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ: כִּי שְׁלֵמָה בְּנֵי יִמְלֹךְ אַחֲרַי אָבִיו.
וּבְנֵי נָשִׁי אֲדוּנִי, אֲשֶׁר הִתְפַּלְּלוּ אִמּוֹתָם עֲלֵיהֶם שֶׁיִּזְכּוּ לְמַלְכוּת,
לֹא הָיָה לָהֶם כֵּן, תַּחַת אֲשֶׁר שָׁמוּ הַמַּלְכוּת עֵקֶר, וְאֲנִי שָׂמֵתִי
עַבּוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ עֵקֶר. וְזֶהוּ שֶׁאֲמַרָה בַת-שֶׁבַע: מַה בְּרִי
וַיְמָה בֵּר בְּטַנִּי וַיְמָה בֵּר נְדָרֵי (מְשָׁלִי לֵא, ב).

סב עֲזָרָא עָלָיו הַשְּׁלוֹם תִּקַּן תִּקְנוֹת רַבּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְאַחַת
מֵהֵנָּה - לְהִיוֹת הָאִשָּׁה מְשַׁכְּמַת וְאוֹפָה בַּיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה
לְאַפּוֹת פֶּת, כִּדִּי שִׁתְּהָא הַפֶּת מְצוּיָה לְעַנְיִים בְּבוֹאֵם לְבַיִת
בְּבִקְרָה, וּלְמַעַן תִּהְיֶה לָהֶם הַנָּאָה בַּיּוֹם הַהוּא מִן הַפֶּת
הַחֲמָה, וְלֹא תִתֵּן לָהֶם מִן הַיָּבֵשׁ. כְּאֲשֶׁר תִּפְרֹס הָאִשָּׁה
לְרַעַב לַחֲמָה, נִתּוֹן תִּתֵּן מִלְּחָם חֲמוּדוֹת אֲשֶׁר אֵתָהּ בְּבַיִת,

וְתִהְיֶה מִתַּת יָדָהּ בְּסֹבֵר פָּנִים יָפוֹת וְדָרָךְ חֶסֶד וְרַחֲמִים, כִּי הֶרְחַמְנוֹת יִכְפַּל שְׂכָר הַצְּדָקָה, וְתַתֵּן לוֹ מִמֶּה שֶׁתַּתֵּן, דָּרָךְ כְּבוֹד וּמַעֲנֶה רַךְ, וְהִיָּה לוֹ לְמַשִּׁיב נֶפֶשׁ. אָמְרוּ חַכְמֵינוּ זְכוּרֹנָם לְבִרְכָה (בבא בתרא ט, ב): הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לְעַנִּי מִתְבָּרָךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְהַמְפִּיֵּסוֹ מִתְבָּרָךְ בְּאַחַת-עֶשְׂרֵה בְרָכוֹת.

סג) צְרִיכָה הָאִשָּׁה לְהִדְיַח הַבָּשָׂר קִדְּם מְלִיחָה. וּבָשָׂר הַיְרֻכִים צָרִיף הַדְּחָה וְשִׁפְשׁוּף גָּדוֹל, כְּדֵי לְהַסִּיר הַשְּׂמֹנֵיט הַנִּדְבָּק בַּבָּשָׂר מִן הַסִּפִּין שְׂמֹנְקָרִין בּוֹ, וְהַהֲדָחָה הַזֹּאת צְרִיכָה שֶׁתֵּהָא הַדְּחָה יִתְרָה וְשִׁפְשׁוּף גָּדוֹל יוֹתֵר מִן הַהֲדָחָה שְׂמִדִּיחִין לְהַעֲבִיר הַדָּם, שֶׁהַשְּׂמֹנֵיט אֵינוֹ סוֹר מֵהֶם כְּמוֹ הַדָּם. וְהַהֲדָחָה הַזֹּאת צְרִיכָה בֵּין לְקִדְרָה בֵּין לְצָלִי.

הזִהָרוּ שְׁלֹא לָתֵת הַבָּשָׂר בְּחֶמֶץ, עַד שֶׁיִּדְיַחְנוּ יָפָה יָפָה וַיִּמְלַחְנוּ יָפָה יָפָה, וַיִּשְׁהֶה שְׁעוֹר הַצָּרִיף לְמְלִיחָה, וַיִּדְיַחְנוּ יָפָה יָפָה.

הַבָּשָׂר קִדְּם שִׁימְלִיחְנוּ צָרִיף לְהַעֲבִיר כָּל הַדָּם מֵעַל פָּנָיו. וּמִנְהֵג כָּשֵׁר שְׁשׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּמִים קִדְּם לְכֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רַךְ וְנוֹחַ לְפִלֵּט דָּמוֹ עַל-יְדֵי הַמְּלִיחָה. צָרִיף לְחַתֵּף חוּטֵי הַגֶּף שֶׁל עוֹף וְחוּטֵין שֶׁבְּלַחֵי הָעוֹף, לְפִי שֶׁאָמְרוּ (חולין צג, א): חוּטֵי דִידָא וְדִלּוּעָא אֲסִירֵי מִשׁוּם דָּמָא.

בָּשָׂר הָאֲבָרִים הָרָאשׁוֹנִים, אָסוּר לְחַתְּכוֹ בְּסִפִּין שֶׁחַתְּכוּ בּוֹ חֲלָבִים אוֹ בְּסִפִּין שְׂמֹנְקָרִין בּוֹ אֶת הַבָּשָׂר מִן הַחֲלָב. וְאִם חַתְּכוּ בְּסִפִּין זֶה וְלֹא הִדְיַחוּ בְּשִׁפְשׁוּף גָּדוֹל, צָרִיף לְהִדְיַח מְקוֹם חַתְּף הַבָּשָׂר בְּשִׁפְשׁוּף גָּדוֹל מְאֹד.

סִפִּין שֶׁשָּׁחַט בָּהּ בְּהֵמָה אוֹ עוֹף, אָסוּר לְחַתְּף בָּהּ בָּשָׂר

רוּתַח עַד שִׁיגְעִילֵנוּ בְּרוּתַחֲחִין עַל-גִּבֵּי הָאֵשׁ (חולין קיא, א). וְאִם רוּצָה לַחֲתוֹךְ בָּהּ בְּשׂוֹר צוֹנֵן, צָרִיךְ שִׁדְיִחַ הַסִּפִּין יָפָה יָפָה.

הַבֶּשֶׂר לְאַחַר שֶׁנִּמְלַח, אַף-עַל-פִּי שֶׁשָּׁהָה בַּמֶּלַח כִּשְׁעוֹר הָרְאוּי לְשָׁהוּת, אָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ עַד שִׁדְיִחְנוּ יָפָה יָפָה, וְאָסוּר לַחֲתוֹךְ מִמֶּנּוּ בְּסִפִּין עַד שִׁדְיִחַ הַבֶּשֶׂר יָפָה יָפָה. וְאִם חֲתָכוּ בְּסִפִּין, צָרִיךְ הַגְּעֵלָה בְּרוּתַחֲחִין עַל-גִּבֵּי הָאֵשׁ, לְפִי שֶׁהַמֶּלַח הָרִי הוּא כְּרוּתַח.

הַמְּנַהֵג כְּשֶׁרוּצִין לְקַיֵּם הַבֶּשֶׂר מְלִיחַ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, מְדִיחִין אוֹתוֹ יָפָה יָפָה לְאַחַר שֶׁשָּׁהָה בַּמֶּלַח כִּשְׁעוֹר הָרְאוּי, וְאַחֲר־כֵּן חוֹזְרִין וּמוֹלְחִין אוֹתוֹ כְּרִצּוֹנָם בְּכָלִי מְנַקֵּב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מִתָּר לַחֲתוֹךְ מִמֶּנּוּ בְּסִפִּין, וְכֵדֵי שְׁלֹא יִפֹּל מִן הַדָּם הַנוֹטֵף מִן הַבֶּשֶׂר דְּרָף נֶקֶב הַכָּלִי עַל הַכְּלִים שֶׁבַּבֵּית וַיֵּאָסֵר אוֹתָם.

הַבֶּשֶׂר לְאַחַר שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתוֹ מִן הַמֶּלַח, אָסוּר לְתַנּוּ בְּאוֹתוֹ הַכָּלִי הַמְּנַקֵּב שֶׁמוֹלְחִין בּוֹ הַבֶּשֶׂר, מִפְּנֵי שֶׁהַצִּיר הַנִּשְׁאָר בּוֹ הוּא מְלִיחַ, וּמְלִיחַ הָרִי הוּא כְּרוּתַח, וַיִּהְיֶה נִבְלָע בַּבֶּשֶׂר וַיֵּאָסְרוּ.

סד) לֹא תִנִּיחַ הָאִשָּׁה נְקוּרֵי הַחֶלֶב וְכֹל דְּבַר הָאָסוּר בְּאֲכִילָה בַּבַּיִת שֶׁמִּבְשָׁלִין בּוֹ הַקְּדֵרָה, אִם יֵשׁ בַּבַּיִת נְכָרִית אוֹ שִׁפְחָה. גִּיד הַנִּשָּׂה וְשִׁמְנוֹנִית שְׁלוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה מִן הַתּוֹרָה. לְפִיכֵן לֹא תִתֵּן אוֹתָהּ לְשִׁפְחָה אוֹ לְנְכָרִית, וְכֵן אָסוּר לְתַנּוּ לַחֲתוּל אוֹ לְכָלֵב שְׁלָה, מֵאַחַר שֶׁמְזוֹנוֹתָם עָלֶיהָ.

סה) כָּלִי-מִתְּכוּת שְׁלוֹקְחִין מִן הַגּוֹי, אַף-עַל-פִּי שֶׁהוּא

חָדָשׁ וְלֹא נִשְׁתַּמְשׂוּ בוֹ מֵעוֹלָם, צָרִיךְ טְבִילָה, אוֹ בְנֵהָר
 אוֹ בְּמֵי מְקוּהָ. וְכִלֵּי זְכוּכִית חֲדָשִׁים, הֲרִי הֵן כְּכִלֵּי
 מִתְכוּת. וְכִשְׁטוּבְלָן מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
 הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל טְבִילַת כְּלִים".
 וְכִלֵּי קוֹנֵיָא, וְהֵם כְּלֵי-חֶרֶס הַמְּצַפִּים בְּאַבְרָם, מִטְבִּילִין
 אוֹתָם בְּמְקוּהָ אוֹ בְנֵהָר בְּלֹא בְרָכָה. וְכִלֵּי מִתְכַּת יִשְׁנִים
 שְׁלֶקְחָן מִן הַגּוֹי, מְדִיחָן בְּשִׁפְשׁוּף יָפָה וּמְגַעִילִין וּמְדִיחָן,
 וְאַחֲר־כֵּן מְטְבִילִין בְּנֵהָר אוֹ בְּמְקוּהָ.

(סו) אֵל יִתֵּן הַגּוֹי הָעֲנֻבִים בְּגַת בְּזִמָּן שֶׁהִתְחִיל לְמַשֵּׁךְ
 בְּגַת, בֵּין בְּרֵאשׁוֹ, בֵּין בְּסוּפוֹ, בֵּין בְּאַמְצָעוֹ (ע"ז נט, א).

(סז) חֲמִשָּׁת רְבָעִים קָמַח וְעוֹד חִיָּבִין בַּחֲלָה. וְחֲמִשָּׁת רְבָעִין
 הֵן אַרְבָּעִים וְשֵׁלֶשׁ בֵּיצִים כְּמִנֵּין 'חֲלָה', וְחֲמִשׁ בֵּיצָה
 יוֹתֵר, מִלְּבַד שְׁעוֹר הַחֲלָה. וְאִם אֵין הַדְּבָר יְדוּעַ לְאַשָּׁה אִם
 יֵשׁ בְּעֶסֶה שְׁעוֹר חֲלָה אִם לֹא, תִּפְרִישׁ חֲלָה וְלֹא תִבְרַךְ עָלֶיהָ.
 וְאִם יֵשׁ שֵׁם כֹּהֵן קָטָן שֶׁלֹּא רָאָה קָרִי מֵעוֹלָם, אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל
 שֶׁטָּבַל לְקָרְיוֹ - נוֹתֵן הַחֲלָה לְכֹהֵן וְאוֹכְלָהּ. וְאִם אֵין שֵׁם כֹּהֵן
 הָרְאוּי לְאַכְלָהּ, מְפָרִישָׁתָהּ וְנוֹתְנָת אוֹתָהּ בְּאוֹר. וְיֵשׁ מְקוּמוֹת
 שְׁנוֹהֲגִים לְהַפְרִישׁ חֲלָה אַחֲרַת לִתֵּן אוֹתָהּ לְכֹהֵן. וְאוֹתָהּ חֲלָה
 שְׁנוֹתְנָת, אוֹכֵל אוֹתָהּ כֹּל כֹּהֵן שִׁירְצָה, אֶפְלוֹ הוּא בְּעַל קָרִי,
 וְאֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה. (ראה עוד בענין הפרשת חלה לעיל אות לב).

(סח) רְאוּי לְסַגֵּלַת הַנְּשִׁים הַנִּכְבָּדוֹת וְהַצְּנוּעוֹת לְהַעֲמִיד
 עָלֶיהֶן מְצוּהָ וּלְזָכוֹת בְּנוֹת הָעִיר. לָכֵן יֵצֵא דְבַר צֶדֶק
 מִלְּפָנֶיהֶן, וַיִּבְחָרוּ לָהֶן אִשָּׁה טוֹבָה וְנֶאֱמָנָת לְגִבּוֹת פְּרוּטוֹת
 לְמַלְבוּשֵׁי עֲנִיִּים, וּלְהַחֲיוֹת עִם רַב, לְהַשְׁבִּיעַ נַפְשׁ שׁוֹקֵקָה,

וּתְתֵן פְּרוּטָה בְּכָל שָׁבוּעַ וּשְׁבוּעַ כָּל אִשָּׁה הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה,
 וְאֲשֶׁר כָּח בָּהּ לְעֵמֶד בְּתַקְנָה הַזֹּאת. וְלֹא תִדְר נָדָר בְּזָה, אֲבָל
 בְּבוֹא לְבֵיתָהּ הַגִּבְאִית, נִתּוֹן תִּתֵּן לָהּ בְּכָל עֵת אֲשֶׁר יִדְבְּנָה
 לָבָה. וְתִטְרַח בְּיָמִים וּבְלֵילוֹת [יִוְתָר] עַל אֲשֶׁר הִיְתָה טוֹרַחַת
 יוֹם יוֹם, כְּדִי לְהַרְוִיחַ אוֹתָהּ הַפְּרוּטָה שְׁנוֹתֶנֶת צְדָקָה, שְׁשֹׁכֵר
 הַנּוֹתֵן צְדָקָה מִיֵּגִיעַ כִּפּוֹ עָצוּם וְרָב. וְתִשְׂמַח הָאִשָּׁה בְּמְלָאכְתָּהּ,
 וְתִנְשֶׂה אֶת כָּל עֲמָלָהּ בְּעֵבוֹר הַפְּרוּטָה הַהִיא אֲשֶׁר תָּרִים מִמֶּנָּה
 תְּרוּמַת הַצְּדָקָה, וְיִדְמָה בְּעֵינֶיהָ בְּעֵת הַמְּלָאכָה כְּאִלוֹ יְדִיהָ
 נוֹטְפוֹת מוֹר, כְּעֵינֵי שְׁנָאֵמֶר (שִׁירֵה־שִׁירִים ה. ה.): וְיָדֵי נֹטְפוֹ מוֹר.

יְכוּלוֹת הַנָּשִׁים הַצְּנוּעוֹת לְמַלֵּט נַפְשָׁם וְנַפְשׁ בְּעַלְיָהֶן
 [וְנַפְשׁ בְּנִיָּהֶן], כֹּאֲשֶׁר יָבוֹאוּ בְּעַלְיָהֶן אִישׁ אִישׁ
 מִמְּלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר הִמָּה עוֹשִׂים, וְהֵם יִגְעִים וְיַעֲפִים וְאִינָם
 זוֹכְרִים לָתֵת חֶלֶק מִיִּגְיעַתְּם וּמִמַּחְשְׁבוֹת לָבָם לַתּוֹרָה - עַל
 הַנָּשִׁים לְהַזְכִּירָם לַפְּתִיחַ סֵפֶר אֶחָד מִכְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ וְלַעֲסֹק
 בְּדַבְרֵי-תּוֹרָה, וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי בְטָלָה, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה עַל
 נַפְשָׁם עוֹן גָּדוֹל וְאֲשַׁמָּה לְשִׁבְתַּת יוֹמָם וְלִילָה מִן הַתּוֹרָה,
 שְׁעֲנֹשׁ בְּטוֹל תּוֹרָה גָּדוֹל מְכָל עֲבֵרוֹת שְׁבַת־תּוֹרָה.

גַּם יִזְכִּירוּ לְאֲנִשְׁיָהֶן לְהַבִּיט בְּ"אֲגֶרֶת הַתְּשׁוּבָה" אֲשֶׁר
 חִבְּרָנוּ, וְיִוְדִיעוּ לָהֶם וּלְבְנֵיהֶם דְּבָרֵי הָאֲגֶרֶת הַזֹּאת,
 כִּי בָהֶם יִזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

סט) דַּרְךְ יִשְׂרָאֵל שְׂיִכַר לוֹ הָאָדָם לִירְאֵת שָׁמַיִם - לְקִנּוֹת לוֹ
 חֵבֶר אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה, לְדַבֵּר עִמָּהֶם תָּמִיד
 בְּדַבְרֵי יִרְאֵת שָׁמַיִם, וְאִם יַחֲטָא אֶחָד מִן הַחֲבֵרִים אוֹ יִפְשַׁע
 בְּמִצְוָה, יוֹכִיחַ חֲבֵרוֹ, וְיִזְכִּירוּ אֵלָה אֶת אֵלָה כָּל דְּבַר מִצְוָה.

וְיִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה עַל הַתְּפִלִּין, וְשֵׁלָא לְדַבֵּר בְּעוֹד שְׁשֻׁלִיחַ-
 צְבוּר סוּדֵר אֶת הַתְּפִלָּה. וְכֵן יִזְכִּירוּ זֶה אֶת זֶה לְקֹרָא בְּכָל
 שָׁבוּעַ, בַּחֹל אוֹ בַשַּׁבָּת, "אֲגֵרַת הַתְּשׁוּבָה" הַזֹּאת, וְיִשְׁאַלוּ אִישׁ
 לְרֵעֵהוּ: מָה הֵם הַדְּבָרִים שֶׁבְּאֲגֵרַת כְּדֵי שֶׁנִּשְׁיֵג לְקַיֵּם אוֹתָם?
 וְאִם יֵשׁ דְּבָר שֶׁאֵינּוּ מְקַיֵּם אוֹתוֹ, יַחֲזִיקוּ חֲבֵרָיו אֶת יָדָיו לְקַיֵּם
 כָּל דְּבָר מִדְּבָרֵי הָאֲגֵרַת, וְכָל דְּבָר מִצְוָה שֶׁיִּחַפֵּץ אֶחָד מֵהֶם
 לַעֲשׂוֹת, יַעֲזֹרוּהוּ חֲבֵרָיו עַל הַדְּבָר. וְזֶה דְּבָר הַצְּלָחָה לַתְּשׁוּבָה
 וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְדָבָר אֶהוּב וְחָבִיב לְשָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג'
 ט): אֲז נִדְּבָרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע, וַיִּכְתֹּב
 סֵפֶר זְכוּרֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וְלַחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ. וְכֵן יִזְכִּירוּ הַחֲבֵרִים
 אִישׁ אֶת אַחִיו שֶׁלֹּא לְהִשָּׁבַע לְבַטְלָהּ, בֵּין בְּשֵׁם בֵּין בְּכַנּוּי, בֵּין
 שִׁיזְכִּיר הַכַּנּוּי בְּלִשׁוֹן-הַקֹּדֶשׁ אוֹ בְּלִשׁוֹן אַחֲרַת, וְכֵן שֶׁלֹּא יִקְלַל
 אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ אֶת עֲצָמוֹ בְּשֵׁם אוֹ בְּכַנּוּי. וְטוֹב וַיִּפֶּה לְקַנְס כָּל
 אֶחָד עֲצָמוֹ בְּסֶךְ יְדוּעַ, אִם מֵעַט וְאִם הַרְּבָה, עַל אֱלֹהִים.

בְּנֵי כָּל מִדְרָשׁ וּמִדְרָשׁ בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת, יִזְהִירוּ אֶת כָּל אֶחָד
 וְאֶחָד מִבְּנֵי הַמִּדְרָשׁ, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר עַד תָּם שְׁלִיחַ-צְבוּר אֶת
 הַתְּפִלָּה.

הַתְּלַמִּידִים - יִלְמַד כָּל אֶחָד מֵהֶם אֲגֵרַת הַתְּשׁוּבָה
 בְּחִבּוּרָה [בְּבֵיתוֹ] בַּשַּׁבָּת קֹדֶם הַמְּנַחָה, אוֹ
 בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת, וַיְלוּ אֵלָיו אַחֲזַת מִרְעָהוּ, וְשָׁכְרוּ הַרְּבָה
 מְאֹד - אֶחָד הַקּוֹרָא אֶת כָּלָה וְאֶחָד הַקּוֹרָא אֶת מִקְצָתָהּ לְעֵתִים
 מְזֻמָּנִים, וּבְלִבְד שֶׁיִּכּוֹן אֶת לְבוֹ לְקַיֵּם אֶת מַה שֶׁיִּקְרָא וְלִמְלֵא
 בְּיָדָיו מַה שֶׁמְבִטָּא בַּשַּׁפְתָּיו.

(ע) לֹא יִמּוּשׁ מִתּוֹךְ לֵב הָאָדָם הַבְּטָחוֹן בְּשֵׁם יַתְעַלָּה

וְהַתּוֹחֶלֶת אֵלָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סב, ט): בְּטַחוּ בּוֹ בְּכָל יַעַת
וְגו', וְנֶאֱמַר (שם קל, ו): נִפְשֵׁי לֵה' מִשְׁמְרִים לְבַקֵּר. וּלְפִי רַב
הַיְרֵאָה יַחֲזֹק הַבְּטָחוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם קטו, יא): יִרְאֵי ה' בְּטַחוּ בֵּה'.

הָעוֹלָם כִּלּוֹ נִבְרָא לְכָבוֹד הַשֵּׁם יִתְעַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, ז):
כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאתִיו. הָרוּצָה לְכַבֵּד
אֶת הַשֵּׁם יִתְעַלָּה, יְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ. אָמְרוּ חַכְמִים
זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה (קדושין ל, ב): בְּזִמְן שֶׁמְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ,
אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: מַעֲלָה אָנִי עֲלֵיהֶם כְּאִלּוֹ דְרָתִי
בֵּינֵיהֶם וְכַבְּדוּנִי. וְעַקֵּר כְּבוֹד אָב וְאִם - לַעֲשׂוֹת לָהֶם
נַחַת-רוּחַ, בֵּין בְּדַבְרֵים בֵּין בְּמַעֲשֵׂה. וְהַמְצַעֵרִם בְּדַבְרֵים,
גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְשׂוּא. שֶׁכֶּף אָמְרוּ חַכְמִים זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה (שם לא.
א): יֵשׁ מֵאֲכִיל אֶת אָבִיו פְּסִיּוֹנִי, וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם. וְהַמְכַבֵּד
אָב וְאִם, נוֹחַל הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה.
טז): לְמַעַן יֵאָרִיכֶן יְמֵיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ וְהָאֲרֻכָּתָ יָמִים.